

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ศึกษาสถานภาพของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังพฤติกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม : กรณีศึกษาโรงเรียนเทศบาลนคร จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการปลูกฝังพฤติกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม ของนักเรียนในโรงเรียนเทศบาลนคร จังหวัดนครปฐม ดังนั้นจึงได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังพฤติกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม

ความหมายของพฤติกรรม

ประเภทของพฤติกรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีการพัฒนากายทางสติปัญญา

ทฤษฎีการกระจำจ่านิยม

ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม

การปลูกฝังพฤติกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม

ความหมายจริยธรรม

ความสำคัญของจริยธรรม

องค์ประกอบของจริยธรรม

แนวทางการปลูกฝังจริยธรรม

พฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์

พฤติกรรมด้านความเมตตา

พฤติกรรมด้านกตเวทีกตเวที

พฤติกรรมด้านความมีระเบียบวินัย

พฤติกรรมด้านความประหยัด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
งานวิจัยภายในประเทศ
งานวิจัยต่างประเทศ
กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม

พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาเนื่องมาจากอิทธิพลของจริยธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะทางจิตใจของมนุษย์เพราะจิตเป็นแกนกลางของจริยธรรม หากจิตมนุษย์ได้รับการพัฒนาด้านจริยธรรม ให้ดีแล้ว การกระทำของมนุษย์ก็จะแสดงออกมาในส่วนที่ดีงาม ส่วนที่ควรคำนึงถึงในการที่จะทำนายพฤติกรรมมนุษย์ ว่ามีปัจจัยพื้นฐานมาจากจริยธรรมหรือไม่ นั่นก็คือลักษณะสถานการณ์ของผู้กระทำดีหรือทำชั่วในขณะนั้น เอื้อต่อการทำความดีหรือความชั่วอย่างไรหรือไม่ เพราะมีรายงานการวิจัยกล่าวสรุปไว้ว่า “พฤติกรรมการทำดีทำชั่วของคนไทยขึ้นอยู่กับลักษณะของสถานการณ์เป็นส่วนใหญ่ คนจะโกงมากถ้าอยู่ในสถานการณ์ยั่วยุใจมากและไม่มีตัวแบบที่ทำความดี ส่วนวัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่ตอนต้นของไทยที่ศึกษาพบ ส่วนใหญ่มีลักษณะทางจิตใจที่จะมีพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ได้มาก” กล่าวโดยทั่วไป พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งภายนอกและพฤติกรรมภายใน จะมีความสัมพันธ์กัน โดยพฤติกรรมภายในจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอกเสียเป็นส่วนใหญ่กล่าวอีกนัยหนึ่ง พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนที่เป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็ตาม ๑๐ ล้วนมีแรงจูงใจมาจากจิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมภายใน โดยหลักการนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปทั้ง

นักปรัชญาตะวันตกและพระพุทธศาสนา นักปรัชญาตะวันตกกลุ่มจิตนิยม (Idealism) มีเพลโต (Plato, ๔๒๗-๓๔๗ B-C) เป็นต้น ถือว่าจิตเป็นผู้ใช้ร่างกายให้ดำเนินไปตามเจตจำนงของมัน ร่างกายเป็นสิ่งที่ถูกใช้จิตเป็นผู้ใช้ร่างกายอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของจิต การกระทำ พฤติกรรม รวมทั้งนิสัยใจคอของมนุษย์จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่จิตจะสั่งหรือบันดาลให้เป็นไป^๑

ดังนั้น พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์เราแสดงออกมา ทั้งที่เป็นพฤติกรรมในทางบวกทั้งในทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลาและทุกสถานการณ์และถือว่าเป็นธรรมชาติของการแสดงออกทางกาย ทางวาจาโดยมีจิตเป็นผู้คอยกำกับให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปในทางที่จิตปรารถนา เมื่อมนุษย์มีองค์ประกอบคือร่างกายและจิตใจ ย่อมมีการกระทำ การแสดงออก การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงอิริยาบถ และอาการเหล่านั้นถือว่าเป็นธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์

^๑ สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน,ร.ศ.,ดร., **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๐),

๒.๑.๑ ความหมายของพฤติกรรม

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “พฤติกรรม” ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า^๒

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, ดร. กล่าวว่า พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำแสดงออก ตอบสนองหรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ได้ยิน อีกทั้งวัดได้ตรงกัน ด้วยเครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกหรือการตอบสนองนั้นจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกร่างกายก็ตาม เช่น การร้องไห้ การกิน การวิ่ง การขำ การอ่านหนังสือ การเต้นของชีพจร การเต้นของหัวใจ การกระตุกของกล้ามเนื้อ เป็นต้น^๓

พรรณราย ทรัพย์ะประภา ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม (Behavior) คือ การกระทำใดๆ ก็ตามซึ่งสามารถสังเกตได้โดยบุคคลอื่น หรือ โดยการใช้เครื่องมือ พฤติกรรมมิได้หมายความว่าเฉพาะแต่เพียงการแสดงออกทางด้านร่างกายภายนอกเท่านั้น ยังรวมไปถึงการกระทำหรือกิจกรรมภายในความรู้สึกของบุคคลด้วย^๔

ประสาน – ทิพวรรณ หอมพูล ได้ให้ความหมายของคำว่า “พฤติกรรม” ไว้ดังนี้^๕

๑. การกระทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสิ่งมีชีวิตและบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้จากกรกระทำกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งทางดีและทางไม่ดี เช่น การหัวเราะ การร้องไห้เสียใจการออกกำลังกาย เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลจากกระบวนการทางจิตวิทยา ได้แก่การมุ่งใจการเรียนรู้การจำ การลืม และความรู้สึกนึกคิด เป็นต้น

๒. กระบวนการต่าง ๆ ของบุคคลที่ปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมของบุคคลเหล่านั้นออกมาในรูปของการกระทำ หรือการแสดงออกของมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ภายใต้กลไกของความรู้สึกนึกคิดของตนเองมนุษย์ทุกคนจะมีกระบวนการของพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทุกคนจะมีความต้องการและมีสาเหตุมุ่งใจเป็นของตนเองอยู่ตลอดเวลา และ

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๘๐.

^๓ สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต,ดร., **การปรับพฤติกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^๔ พรรณราย ทรัพย์ะประภา, **จิตวิทยาอุตสาหกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^๕ ประสาน – ทิพวรรณ หอมพูล, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : พิเศษการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓-๗๔.

สามารถตัดสินใจที่จะกระทำการต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเองสิ่งที่ปรากฏออกมานั้นเป็นพฤติกรรมของมนุษย์

กัญยา สุวรรณแสง,รศ.,ดร., ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม คือ กิริยาอาการ บทบาท ลีลา ท่าทาง การประพฤติปฏิบัติการกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งใน ๕ ทวาร คือ โสตสัมผัส จักขุสัมผัส ชิวหาสัมผัสฆานสัมผัส และทางผิวหนัง หรือมิฉะนั้นก็สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ^๖

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ ได้อธิบายความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม (behavior) นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำหรืออาการที่แสดงออกของบุคคล (Action) ทั้งนี้รวมถึงการงดเว้นการกระทำด้วย (Inaction) นอกจากนั้นการตัดสินใจที่รู้สึกได้ของบุคคล กลุ่มหรือองค์การ หรือการกระทำที่ซ่อนเร้นแต่พร้อมที่จะแสดงออก อาทิการมีความคิดริเริ่ม ก็นับเป็นการกระทำเช่นกัน ดังนั้น คำว่า “พฤติกรรม” จึงรวมถึงสิ่งที่บุคคล กลุ่มหรือองค์การประพฤติปฏิบัติซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เปิดเผย (Overt behavior) และยังรวมถึงพฤติกรรมที่ยังไม่แสดงออกหรือพฤติกรรมซ่อนเร้น (Covert behavior) ทั้งนี้รวมถึงกระบวนการภายในอื่น ๆ ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ทศนคติ เป็นต้น นอกจากนั้น ยังรวมถึงการงดเว้นการกระทำ หรือการไม่แสดงออกทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจอีกด้วย^๗

สรุปว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกกับกิริยาต่างๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาทางทวารทั้ง ๓ ซึ่งบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยการกระทำนั้นมีทั้งดีและไม่ดีอันเป็นผลมาจากการตอบสนองความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระตุ้น

๒.๑.๓ ประเภทของพฤติกรรม

การศึกษาพฤติกรรมยุคปัจจุบันไม่เน้นการแบ่งประเภทของพฤติกรรมนัก แต่ในที่นี่ได้พิจารณาเห็นว่าการแบ่งประเภทของพฤติกรรมจะช่วยให้เข้าใจแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมได้ง่ายขึ้น ซึ่งนักจิตวิทยานิยมแบ่งพฤติกรรมได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. พฤติกรรมภายนอก (overt behavior) เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้โดยชัดเจนแยกได้อีกเป็น ๒ ชนิด คือ

^๖ กัญยา สุวรรณแสง,รศ.,ดร., **จิตวิทยาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา,๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

^๗ สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์การทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓-๑๔.

๑.๑ พฤติกรรมที่สังเกตได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือช่วย เช่น การพูด การหัวเราะ การร้องไห้ การเคลื่อนไหวของร่างกาย หรือแม้แต่การเต้นของหัวใจ ซึ่งผู้อื่นสังเกตได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส

๑.๒ พฤติกรรมที่ต้องใช้เครื่องมือหรือการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสารเคมีหรือปริมาณน้ำตาลในกระแสเลือด การทำงานของกระเพาะอาหารและลำไส้ ซึ่งไม่สามารถสังเกตได้ด้วยตาเปล่าหรือประสาทสัมผัสเปล่า

๒. พฤติกรรมภายในหรือ “ความในใจ” (covert behavior) เป็นพฤติกรรมที่เจ้าตัวเท่า นั้นจึงจะรู้ดี ถ้าไม่บอกใคร ไม่แสดงออกก็ไม่มีใครรู้ได้ดี เช่น การจำ การรับรู้ การเข้าใจ การได้กลิ่น การได้ยิน การฝัน การหิว การโกรธ ความคิด การตัดสินใจ เจตคติจินตนาการ พฤติกรรมเหล่านี้ อาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกาย เช่น ขณะใช้ความคิดคลื่นสมองทำงานมาก หรือขณะโกรธปริมาณน้ำตาลในกระแสเลือดมีมาก ซึ่งวัดได้โดยเครื่องมือ แต่ก็ไม่มีใครรู้ละเอียดลงไปได้ว่าเขาคิดอะไร หรือ เขารู้สึกอย่างไร คนรู้ละเอียดคือเจ้าของพฤติกรรมนั้น

พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในมีความสัมพันธ์กัน โดยพฤติกรรมภายในเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอก เช่น คนเราย่อมพูดหรือย่อมแสดงกิริยาโดยสอดคล้องกับความรู้สึกนึกคิดภายใน ถ้าต้องการศึกษาให้เข้าใจเกี่ยวกับ “จิตใจ” หรือพฤติกรรมภายในของคน ก็ต้องศึกษาจากส่วนที่สัมผัสได้ชัดแจ้งคือพฤติกรรมภายนอก ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความเข้าใจพฤติกรรมที่เป็นความในใจ และการจะเข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์แสดงออกอันเป็นพฤติกรรมภายนอกเราก็ต้องศึกษาให้เข้าใจธรรมชาติของการคิด การตัดสินใจ การรับรู้ การรู้สึก ฯลฯ ซึ่งเป็นพฤติกรรมภายใน

การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม ซึ่งจะมีทั้งพฤติกรรมภายนอก พฤติกรรมภายในพฤติกรรมที่เป็นเรื่องของธรรมชาติสรีระ ซึ่งมักเรียกกันว่า “พฤติกรรมแบบเครื่องจักร” และพฤติกรรมที่เป็นเรื่องของประสบการณ์ซึ่งมักเรียกกันว่า “พฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย” แต่โดยทั่วไปแล้วมักเน้นการศึกษาเฉพาะพฤติกรรมที่เกิดเนื่องจากประสบการณ์เท่านั้น ซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามระยะเวลาที่ผ่านไปตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และสำหรับการศึกษาพฤติกรรมเพื่อการพัฒนานั้น มุ่งเน้นการพัฒนาจิต ความคิด หรือพฤติกรรมภายในเป็นลำดับแรก เนื่องจากพฤติกรรมภายในเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอก หากคิดดีการปฏิบัติก็มักดีด้วย

ฟรอยด์ เป็นนักจิตวิทยาที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการเกิดพฤติกรรม โดยศึกษาถึงสิ่งเร้าหรือแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม โดยได้แบ่งแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของมนุษย์ ๒ ประเภท คือ^๔

^๔ ฟรอยด์ อังโน นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน),รศ., **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖-๒๗.

๑. สัญชาตญาณในการดำรงชีวิต (Life Instinct)

๒. สัญชาตญาณเกี่ยวกับความตาย (Death Instinct)

ประการแรก หมายถึง สัญชาตญาณทางเพศเป็นหลักสำคัญ รวมทั้งสัญชาตญาณในการตอบสนองความต้องการทางร่างกาย อันทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อาติความหิวและความกระหาย ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้ชีวิตของบุคคลอยู่รอด และสามารถดำรงพันธุ์สืบต่อไปได้

ประเภทหลัง หมายถึง สัญชาตญาณในอันที่จะดับสังขาร และจบลงด้วยความตายอย่างสงบในที่สุด

เมื่อ فروยด์ มีประสบการณ์มากขึ้น فروยด์ พบว่าการแบ่งโครงสร้างของจิตใจเป็นระบบดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ไม่สู้จะมีประโยชน์เท่าใดในทางปฏิบัติในปีค.ศ. ๑๙๒๓ فروยด์ จึงทบทวนและตั้งทฤษฎีของโครงสร้างของจิตใจขึ้นใหม่โดยให้ชื่อว่า “Structural Hypothesis or Theory” ตามทฤษฎีใหม่นี้ فروยด์ แบ่ง “Structure” ของจิตใจอันเป็นบ่อเกิดแห่งพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. Id หมายถึงแรงผลักดันของจิตใจคือ Drive หรือ Instinctual Drive คือโครงสร้างของจิตส่วนดั้งเดิมที่ปราศจากการขัดเกลาใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อมีผลต่อพฤติกรรมก็จะแสดงออกอย่างหยาบ ๆ ซึ่งประกอบด้วยสัญชาตญาณ หรือแรงขับโดยกำเนิด ในช่วงที่เป็นทารกแรงขับเหล่านี้ยังกระจัดกระจาย และปราศจากจุดหมายปลายทาง บทบาทของโครงสร้างส่วนนี้ต่อบุคลิกภาพในช่วงวัยทารกจึงมีน้อยมาก ต่อเมื่อทารกเติบโตขึ้น พลังที่กระจัดกระจายอยู่ก็เริ่มปรากฏออกมา ซึ่งเป็นการเริ่มตัวของโครงสร้างของบุคลิกภาพ

๒. Ego หมายถึง ส่วนที่ทำหน้าที่ปรับตัวหรือผสมผสานความต้องการของ Id กับสิ่งแวดล้อมภายนอก (Environment) เมื่อส่งผลต่อพฤติกรรมก็จะแสดงออกมาในรูปที่เหมาะสมตามสถานการณ์มากขึ้น เพราะโครงสร้างประเภทนี้ได้ถูกกลั่นกรองแล้ว

๓. Superego หมายถึง ส่วนที่เป็นศีลธรรม มโนธรรม คำสั่งสอน และกฎเกณฑ์หรือกฎหมายต่าง ๆ เมื่อส่งผลต่อพฤติกรรมจะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมของปัญญาชนทั้งหลายเป็นไปด้วยรอบคอบ

ตามความคิดของ فروยด์ Id หรือ Drive นั้น มีติดตัวเราทุกคนมาตั้งแต่เกิด ส่วน Ego และ Superego มีการพัฒนาและเจริญเติบโตขึ้นมาในภายหลัง Ego เป็นพัฒนาการของ Id ที่เกิดจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเป็นจริงภายนอก^๔

^๔ M.W. Padmasiri De Silva, **Buddhist and Freudian Psychology**, (Colombo, Sri Lanka : LakeHouse Investments Ltd, 1972), p. 111.

ฟรอยด์ให้ความเห็นว่า ในทารกแรกเกิดนั้น ภายในโครงสร้างของจิตเต็มไปด้วย Id ส่วน Ego และ Superego นั้นได้ค่อย ๆ แยกตัวออกมาจาก Id และพัฒนาตัวเองขึ้นมาภายหลังตามวัยยิ่งโตขึ้นเท่าไรพฤติกรรมที่แสดงไปในทางที่มี Ego และ Superego มากขึ้นตามลำดับ ฉะนั้นหน้าที่สำคัญยิ่งของ Ego และ Superego ก็คือ การเรียนรู้และรับรู้ด้วยความคิดและเหตุผล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมแรงกระตุ้นของสัญชาตญาณ เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น และช่วยกำหนดว่าแรงขับใดควรได้รับการตอบสนองเพียงใดและด้วยวิธีใด ดังนั้น โดยเฉพาะในส่วนของ Ego จึงทำหน้าที่ทำความเข้าใจกับสภาพความจริงแห่งชีวิต เพื่อจะได้ควบคุมการแสดงออกของ Id ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมถูกต้อง นอกจากนี้ Ego ยังมีหน้าที่สะกดกลั้นและยับยั้งการระบายออกของ Id ที่อาจทำอันตรายต่อตนเองด้วย ทั้งนี้โดยเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของพฤติกรรมให้เป็นไปในลักษณะที่ปลอดภัย ซึ่งเรียกชื่อว่า Defense Mechanism^{๑๐}

ตามแนวคิดของฟรอยด์ Ego มีหน้าที่หลักหรือหน้าที่สำคัญคือ ให้บุคคลนั้นปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในผู้ใหญ่ หน้าที่ดังกล่าวนี้ประกอบด้วยปรากฏการณ์และพฤติกรรมหลายอย่าง เช่น การตอบสนองต่อความต้องการต่าง ๆ ของร่างกายและจิตใจ ตลอดจนจนถึงนิสัยใจคอระเบียบข้อบังคับของสังคม ความอยากรู้อยากเห็น ความรักสวยรักงาม ความสนใจในศิลปะต่าง ๆ และอื่น ๆ อีกมาก ส่วนในเด็กเล็ก ๆ นั้น ในตอนแรกเด็กจะไม่สนใจสิ่งแวดล้อมเลย เด็กจะเรียกร้องเอาแต่สิ่งที่ต้องการเพียงอย่างเดียว

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า เด็กจะให้ความสนใจสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นผู้คอยตอบสนองความต้องการของเด็กซึ่งมาจาก Id เท่านั้น นอกจากนี้เด็กก็จะเรียนรู้ด้วยตนเองในระยะต่อ ๆ มาว่า สิ่งแวดล้อมนั้น นอกจากจะให้การตอบสนองต่อความต้องการของเด็กแล้ว บางครั้งก็อาจจะลงโทษเด็กด้วย เช่น ทำให้รู้สึกเจ็บปวด ไม่สบายต่าง ๆ เป็นต้น เด็กจะต้องเรียนรู้วิธีการหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ด้วย สรุปความว่า เด็กสนใจสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการของ Id โครงสร้างของจิตใจของเด็กในการแสวงหาการตอบสนองนี้คือ สิ่งที่เราเรียกว่า Ego และ Ego นี้เองคือผู้ตอบสนองความต้องการของ Id

ถ้าดูผิวเผินจะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่าง Ego และ Id น่าจะเป็นไปโดยราบรื่นแต่จากประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยจิตเวชพบว่า มักจะมีการขัดแย้งระหว่าง Ego กับ Id เสมอนักจิตวิเคราะห์ถือว่าความขัดแย้งระหว่าง Id กับ Ego เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดโรคประสาท(Neurosis) ความขัดแย้งระหว่าง Id กับ Ego เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใดนั้น เรายังไม่ทราบแน่ชัด สิ่งที่เราทราบก็คือ Ego

^{๑๐} ฟรอยด์ อังโน นิภา นิชยานน, การปรับตัวและบุคลิกภาพ:จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต, หน้า ๕๘.

จะต้องเจริญเติบโตหรือพัฒนาขึ้นตามสมควรก่อน จึงจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น และเมื่อมีการเกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ตามมา^{๑๑}

การพัฒนาของ Ego พร้อมทั้งหน้าที่ที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเด็กนั้นมีความสำคัญมากตั้งแต่แรกเกิด หน้าที่อันแรกคือ การควบคุมการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อต่าง ๆ เรียกว่า Motor Control หน้าที่อันที่สองก็คือการเรียนรู้ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือ Sensory Perception เพื่อที่จะบอกให้ทราบถึงสถานะของสิ่งแวดล้อม หน้าที่ลำดับที่สาม คือ ความทรงจำต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้ตัดสินใจถูกต้องต่อเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม เด็กนั้นจะเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีต ว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะได้ผลดีที่สุด ถ้ายังจำอดีตได้มาก ก็จะมีความสามารถในการตัดสินใจกับเหตุการณ์ในปัจจุบันและอนาคตได้ดียิ่งขึ้น เราพบว่าความทรงจำในระยะแรกนี้ ได้แก่ความทรงจำในการตอบสนองต่อความต้องการของ Id

หน้าที่ทั้งหมดของ Ego ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมการเคลื่อนไหว การรับรู้ความรู้สึกความทรงจำ อารมณ์และความคิด จะเริ่มต้นพัฒนาอย่างช้า ๆ เมื่อเด็กทารกเจริญเติบโตขึ้น สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเหล่านี้อาจแบ่งได้เป็น ๒ พวก พวกแรกคือ การเจริญเติบโตของร่างกายรวมทั้งสมองของเด็ก พวกที่สองคือประสบการณ์ที่เด็กได้รับในขณะที่เจริญเติบโตหรือพัฒนาในตอนนี้จะขอกกล่าวถึงการเจริญเติบโตของร่างกายและสมองก่อน

การเจริญเติบโตทางร่างกายนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาหรือเจริญเติบโตของหน้าที่ต่าง ๆ ของ Ego ตัวอย่างเช่น เด็กจะไม่สามารถบังคับและควบคุมการเคลื่อนไหวหรือการทำงานของกล้ามเนื้อได้จนกว่าระบบประสาทจะเจริญเติบโตเต็มที่ที่การรับรู้บางอย่าง เช่น การเห็นภาพ เป็นต้น ก็ย่อมอาศัยการเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อลูกตาและระบบประสาทที่เกี่ยวข้อง ถ้าการเจริญเติบโตทางร่างกายเป็นปกติก็จะทำให้การพัฒนาหรือการเจริญเติบโต หรือตัดทอนการพัฒนา ดังกล่าวแล้วด้วย พรอยด์ได้ให้ความสนใจในเรื่องประสบการณ์ของเด็กมาก

ประสบการณ์อันต่อมาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาหน้าที่ของ Ego คือ ขบวนการที่เรียกว่า “Identification” คือ การเลียนแบบ เอาอย่างและทำตัวให้เหมือนกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมภายนอก การเลียนแบบ เอาอย่าง และทำตัวให้เหมือนนี้ เด็กจะทำดังกล่าวกับผู้ใกล้ชิดและมีความสำคัญต่อเด็ก โดยมากมักจะเลียนแบบ เอาอย่าง และทำตัวให้เหมือนในทางพฤติกรรมและความคิดของผู้ใกล้ชิด ทั้งนี้อาจเลียนแบบทั้งหมด หรือเลียนแบบความคิดและพฤติกรรมบางอย่างเท่านั้นก็ได้ พรอยด์ได้เน้นความสำคัญของ Identification ในวัยเด็กนี้มาก เพราะถือว่าเป็นรากฐานในการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ต่อไปในอนาคต เราจะสังเกตเห็นขบวนการ Identification ได้ในเด็กอายุ

^{๑๑} M.W. Padmasiri De Silva, **Buddhist and Freudian Psychology**, (Colombo, Sri Lanka : LakeHouse Investments Ltd, 1972), p. 111.

ราหเดือนขึ้นไป เด็กในวัยนี้จะเลียนแบบการยิ้ม ในเมื่อผู้ใหญ่ยิ้มให้พยายามเปล่งเสียงพูดตามที่ผู้ใหญ่พูดกับเด็ก เป็นต้น

เมื่อเด็กพัฒนาเติบโตขึ้นการเลียนแบบก็จะมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นชัดก็คือการใช้ภาษาพูดจริงอยู่การที่เด็กจะพูดได้นั้น ต้องอาศัยการเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อและระบบประสาทที่เกี่ยวข้องกับการพูด แต่ถึงกระนั้นก็ตาม วิธีที่เด็กเรียนพูดนั้นอาศัยการเลียนแบบแท้ ๆ ในระยะแรก ๆ เด็กจะเริ่มเลียนคำพูดที่ผู้ใหญ่พูดกับเด็ก ต่อมาเด็กจะเลียนวิธีการออกเสียงสูงต่ำ การใช้ระดับเสียงการเปล่งเสียง การใช้สำนวนโวหาร เช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดูเด็กมาใช้อย่างในประเทศไทย มีการใช้ภาษาท้องถิ่นต่างกันไประหว่างภาคต่าง ๆ ของประเทศ ข้อที่น่าสังเกตก็คือภาษาท้องถิ่น เช่นภาคเหนือ เป็นต้น ถ้าไม่ได้เกิดหรือเจริญเติบโตในภาคเหนือแล้ว ก็ยากที่พฤติกรรมทางด้านกายภาพ รวมไปถึงการพูดจะให้เหมือนคนภาคเหนือได้

นอกจากนี้การแสดงกิริยาท่าทาง การสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ การแต่งตัว งานอดิเรก การแสดงออกทางอารมณ์ก็ได้มาจากการเลียนแบบแทบทั้งสิ้น ในภาษาไทยเราก็มีคำพูดสำนวนหนึ่งซึ่งแสดงการเลียนแบบนี้ว่า “สำเนียงบอกภาษา กิริยาบอกสกุล” หรือ “ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น”

ความสามารถในการที่ Ego ทำหน้าที่เลียนแบบ เอาอย่าง และทำตัวให้เหมือนนี้เป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนเรา และเป็นสิ่งจำเป็นในวัยเด็กทารกมาก ถ้าไม่สามารถทำได้ จะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในวัยต่อ ๆ มา

การพัฒนาพฤติกรรมที่เกิดจากการทำงานของจิตใจอันดับต่อมา ตามแนวคิดของ فروยด์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่การทำงาน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๑๒}

๑. Primary Process หมายถึง การทำงานของโครงสร้างของจิตในระยะเริ่มแรกคือแรกเกิด ซึ่งเต็มไปด้วยพลังงานของ Id พลังงานนี้จะมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของคนเราไปจนตลอดชีวิต แต่ว่าจะถูกควบคุมไว้โดย Ego และ Superego ในตอนหลัง สำหรับ Ego เองในระยะของการพัฒนา ก็จะมีลักษณะคล้ายการทำงานของ Id ด้วย ต่อเมื่อการพัฒนาของ Ego เจริญขึ้นพอสมควรแล้วจึงจะทำหน้าที่แตกต่างไปจาก Id

๒. Secondary Process หมายถึง การทำงานของจิตใจที่ค่อย ๆ พัฒนาตามลำดับขั้นตอนขึ้นมาโดยใช้เวลาหลายปีและเป็นลักษณะการทำงานของ Ego ที่พัฒนาเต็มที่แล้ว

การใช้คำว่า Primary Process และ Secondary Process ในทางทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น มีสองความหมาย ความหมายแรกเป็นการทำงาน of โครงสร้างของจิตใจตามหน้าที่ส่วนความหมายที่สองนั้น หมายถึงขบวนการคิด หรือการใช้ความคิด ตัวอย่างเช่น Primary Process Thinking เป็น

^{๑๒} ปราโมทย์ เชาวศิลป์, คู่มือทฤษฎีจิตวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : สหประชาพานิช, ๒๕๒๖),

ลักษณะความคิดแบบเด็กเล็ก ๆ ซึ่งเป็นไปตามแรงผลักดันของ Id และ Ego ที่ยังไม่เจริญเติบโตส่วน Secondary Process Thinking หมายถึงความคิดแบบผู้ใหญ่ซึ่งเป็นลักษณะของ Ego ที่พัฒนาและเจริญเติบโตแล้ว ซึ่งควบคุมโดยเหตุผลและโครงสร้างทางตรรกะที่รับรู้ต่อความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ^{๑๓}

การทำงานของจิตใจแบบ Secondary Process ที่มีผลต่อพฤติกรรมนั้น มีลักษณะการทำงานแตกต่างกันออกไปคือ มีความสามารถที่จะรอคอย หรือความต้องการการตอบสนองของ Id ไว้ก่อน จนกระทั่งได้เวลาและสถานที่ที่ดีกว่า เหมาะสมกว่า จึงจะยอมให้ได้รับการตอบสนองซึ่งเป็นลักษณะการทำงานของ Ego ที่พัฒนาแล้ว นอกจากนี้พลังงานของจิตใจที่ติดอยู่กับบุคคลใดก็ตาม จะติดแน่นมั่นคงมาก ไม่สามารถย้ายที่ได้ง่ายเหมือนการทำงานแบบ Primary Process ไปสู่ Secondary Process นั้นจะเป็นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป และไม่สามารถจะบอกได้ว่าเมื่อใดหมดระยะของ Primary Process

นอกจากนี้การที่ Ego จะเอาชนะสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ Ego จะต้องเจริญเติบโตและทำหน้าที่ได้อย่างน้อย ๓ ประการ คือ^{๑๔}

๑. การรับรู้ความรู้สึกต่างๆ (Sensory Perception) ซึ่งจะบอก Ego ให้ทราบถึงความเป็นไปของสิ่งแวดล้อม

๒. ความสามารถในการจำเปรียบเทียบ และคิดตามแบบของ Secondary Process

๓. จะต้องสามารถควบคุมกล้ำเนื้อที่ทำการเคลื่อนไหวได้แน่นอนเสียก่อน

หน้าที่ทั้งสามประการนี้มีความสัมพันธ์กันมากจนแยกออกจากกันได้ยากการที่ Ego สามารถทำหน้าที่ทั้งสามอย่างเพื่อที่จะเรียนรู้ความเป็นไปของสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เรียกว่า Reality Testing

Reality Testing หมายถึงการที่ Ego สามารถแยกแรงกระตุ้นจากภายนอกกับแรงกระตุ้นจากภายในคือ Id ถ้า Ego ทำงานนี้ได้ดีเรียกว่ามี Sense of Reality ดีถ้า Ego ไม่สามารถทำงานแบบนี้ได้เรียกว่ามีการเสียของ Reality Testing

Sense of Reality เกิดขึ้นช้า ๆ พร้อมกับการพัฒนาหน้าที่อื่น ๆ ของ Ego ในทารกแรกเกิดจนถึงประมาณสองสามเดือนนั้น ทารกจะไม่สามารถแยกว่าแรงกระตุ้นอันไหนเกิดจากภายในและอันไหนเกิดจากภายนอก ในระยะต่อมา เมื่อการเจริญเติบโตหรือพัฒนาของประสาทและอวัยวะรับรู้ความรู้สึก สามารถทำหน้าที่ได้ดีพอสมควร และรวมทั้งการที่มีประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกเด็กก็จะเริ่มมี Sense of Reality เกิดขึ้น ฟรอยด์เห็นว่า ความผิดหวังหรือไม่ได้สมหวัง เป็นตัวการ

^{๑๓} M.W. Padmasiri De Silva, **Buddhist and Freudian Psychology**, p.35.

^{๑๔} Philip Rieff, Freud : **The Mind of The Maralis**, p.123.

สำคัญที่ทำให้เด็กมี Sense of Reality ยกตัวอย่างเช่น ทารกแรกเกิดจนถึงประมาณสี่ห้าเดือน จะเรียนรู้ว่าแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดความสุขสบายนั้น ไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลาอย่างเช่น เต้านมหรือน้ำนมมารดา เป็นต้น เด็กจะได้รับการตอบสนองในขณะที่มารดาเป็นผู้ให้เท่านั้น และบางเวลาถึงแม้เด็กจะหิว แต่มารดายังไม่อยู่ในฐานะที่จะให้เด็กก็ต้องทนหิวไปก่อน เมื่อเด็กมีประสบการณ์มากขึ้นและซ้ำ ๆ กัน เด็กจะเริ่มรู้ว่าสิ่งแวดล้อมภายนอกคือมารดา เต้านมและน้ำมนั้นเด็กจะได้รับเป็นเวลาคือสามารถจะมาหาเด็กหรือจากเด็กไปได้ การที่มีประสบการณ์อย่างนี้ เด็กจะเริ่มรู้สึกว่ามีของบางอย่างในกรณีนี้ คือมารดาและน้ำนมไม่ใช่ตัวเด็ก แต่เป็นสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกัน ความรู้สึกบางอย่างที่เกิดขึ้นกับเด็กนั้น เด็กไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงนี้ได้ความรู้สึกเหล่านี้เกิดจากตัวเด็กเอง ตัวอย่างเช่น การปวดท้อง เป็นต้น เด็กจะเริ่มรู้ว่า ความรู้สึกจากภายในเป็นตัวของตัวเอง ความสามารถในการแยกความรู้สึกว่า อันไหนเป็นตัวเรา และอันไหนเป็นสิ่งแวดล้อม นี่เป็นจุดเริ่มต้นของ Sense of Reality แล้วพัฒนาขึ้นมากลายเป็นขอบเขตของร่างกายของเด็กที่เรียกว่า Ego Boundary

จากอิทธิพลของประสบการณ์ดังกล่าว เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้ Reality Testing แต่การเรียนรู้ในเด็กนั้น จะเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เด็กจะเข้าใจ บางครั้งบางครั้งเด็กจะรู้ตัวมาก และในเวลาอื่นก็รู้ตัวน้อย ตัวอย่างเช่น เด็ก ๆ เวลาเล่นกันนั้นมักจะถือเอาเป็นจริงจัง อย่างน้อยก็ในขณะที่เล่นกัน แม้ในผู้ใหญ่ที่ปกติการใช้ Sense of Reality ก็ยังถูกอิทธิพลของความต้องการของ Id ความกลัว ความหวัง ความทรงจำ ทำให้เลื่อนลงไปได้เหมือนกัน อย่างน้อยที่สุดก็ชั่วขณะหนึ่ง สรุปความว่าการมองโลก รวมไปถึงพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของคนเราทุกคน ย่อมจะถูกอิทธิพลของ Id ความกลัว ความหวัง และความทรงจำ ทำให้การเห็นนั้นผิดไปจากความเป็นจริงบ้าง ไม่มากก็น้อย

การมองโลกและพฤติกรรมที่ผิดจากความเห็นจริงนี้ทำให้เกิดอคติต่าง ๆ ในคนเรา นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์และลัทธิศาสนา ก็เนื่องมาจากเหตุนี้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามบุคคลที่ปกติและเป็นผู้ใหญ่แล้วต้องมี Sense of Reality อย่างน้อยก็ในชีวิตประจำวัน ถ้าหากไม่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน ก็ถือว่าผิดปกติหรือเป็นโรคจิต โดยผู้ป่วยเหล่านี้จะมีความเชื่อมั่นในประสาทหลอน และความหลงผิดของตนเอง ซึ่งส่วนมากก็มาจากความกลัวและความปรารถนาของ Id นั้นเอง ในคนปกตินั้น Ego จะสามารถจัดการกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของ Ego ตามสมควรแก่กรณี

หน้าที่อีกประการหนึ่งของ Ego คือ เป็นตัวกลางประสานความต้องการของ Id ให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมภายนอก ในการทำหน้าที่นี้ Ego จะต้องควบคุมทำให้พลังงานของ Id ต้องรอเวลานานออกไป หรือต่อต้านพลังงานของ Id โดยตรง ถ้าหาก Ego เห็นว่าควรจะรอคอยได้เพื่อผลประโยชน์มากขึ้น ตัวอย่างเช่น เด็กอายุราวสิบแปดเดือนต้องการถ่ายปัสสาวะ Ego จะไม่ยอมให้ถ่ายทันทีที่ปวดถ่าย แต่จะบังคับให้เด็กเดินไปถึงห้องน้ำเสียก่อนจึงจะถ่ายได้การที่ Ego ให้ออจนกว่าจะถึงห้องน้ำนั้น เด็กก็สามารถถ่ายได้และยังได้รับความรัก ความชมเชยจากผู้ใหญ่อีกด้วยการ

ที่เด็กสามารถ “รอ” หรือ “คอย” ที่กระทำตามความต้องการของ Id นี่เป็นลักษณะการทำงานและการคิดแบบ Secondary Process ซึ่งจะมีประโยชน์แก่ตัวของเด็กเองด้วย

การทำงานของ Ego ในระดับนี้เปรียบเสมือนคนที่อยู่ในเมืองเจริญแล้ว ทุกคนต่างก็รักษาผลประโยชน์ของตนและประโยชน์ของส่วนรวม บางครั้งเมื่อประโยชน์ส่วนตัวเกิดขัดประโยชน์ส่วนรวม เราก็จะต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เราจึงจะอยู่กันได้อย่างราบรื่น ดังนั้น Ego บางครั้งต้องขัดขวางต่อต้าน หรือเลื่อนเวลาตอบสนองต่อความต้องการของ Id โดยดึงพลังจาก Id

เมื่อ Ego เริ่มพัฒนาใหม่ๆ นั้นยังมีกำลังไม่มาก และหน้าที่ของ Ego ก็คือคอยบริการหรือรับใช้ Id ต่อมาเมื่อ Ego พัฒนาเจริญเต็มที่ที่จะขัดขวางต่อต้าน Id และในที่สุดจะเป็นนายของ Id ตัวอย่างเช่น เด็กอิจฉาน้อง อยากทำร้ายน้อง แต่ Ego ไม่ยอมและในที่สุดก็บังคับ Id ให้ทิ้งความปรารถนาที่จะทำร้ายน้องเสีย

การที่ Ego ใช้กลไกจัดการกับแรงกระตุ้นจาก Id โดยวิธีเก็บกดนี้ فروยด์ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่ามีอยู่ ๒ ประเภท คือ การเก็บกดที่สมบูรณ์และการเก็บกดที่ไม่สมบูรณ์การเก็บกดที่สมบูรณ์หมายถึง แรงกระตุ้นหรือความปรารถนาของ Id ถูกกลบหายไปจากความรู้สึกตัวอย่างสมบูรณ์เหมือนกับว่าไม่เคยมีแรงกระตุ้นหรือความปรารถนานั้นอยู่เลย ภาษาทางจิตวิเคราะห์เรียกว่า “Cathexis” ถูกเปลี่ยนทิศทางไปยังส่วนอื่นของจิตใจ แต่ในทางปฏิบัติเราพบว่าการเก็บกดโดยทั่วไปนั้น มักจะไม่สมบูรณ์และทำให้เกิดอาการของโรคประสาทตามมา ในเมื่อการเก็บกดที่ไม่สมบูรณ์ได้เกิดขึ้น จะเป็นเหตุให้ Ego ต้องใช้พลังงานเพิ่มเติมขึ้นไปอีก^{๑๕}

กลไกของจิตใจอีกอย่างหนึ่งที่ Ego ใช้ได้แก่ Reaction Formation คือ การกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม ตัวอย่างเช่น ความเกลียดกับความรัก เป็นต้น ความเกลียดชังนี้จะถูกเก็บไว้ในจิตใจลึกๆ และไม่รู้สึกตัว ส่วนการกระทำจะแสดงออกในรูปของความรัก ตัวอย่างอื่น ๆ ได้แก่ความโหดร้ายทารุณ แต่แสดงออกในรูปของความเมตตา ความดีร้ายแสดงออกในรูปของความว่านอนสอนง่าย ความชอบหรือพอใจในสิ่งสกปรกจะแสดงออกในรูปของความเป็นคนชอบความสะอาดเรียบร้อย เป็นต้น ความรู้สึกดั้งเดิมที่เป็นของตรงกันข้ามนี้ จะคงอยู่ในระดับของจิตไร้สำนึกโดยทั่วไปเรามักจะคิดว่า Reaction Formation นี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีสิ่งที่เลว หรือสังคมไม่ยอมรับมาเปลี่ยนรูปเป็นการแสดงออกในลักษณะที่ดีและสังคมยอมรับ แต่ความจริงแล้วเราอาจพบได้ทั้งสองทาง คือ จากสิ่งที่เลวเป็นสิ่งที่ดีหรือจากสิ่งดีกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดีก็ได้เช่น ความรักอาจแสดงออกในรูปของความเกลียดชังหรือความเป็นคนว่านอนสอนง่ายอาจแสดงออกในรูปของความดีร้าย เป็นต้น

^{๑๕} นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน),รศ., ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว, หน้า ๒๙.

กลไกจิตใจอันต่อไปคือ Isolation ซึ่งมีอยู่สองความหมายและพบมากในคนใช้ประเภทย้ำคิดย้ำทำ ความหมายแรกของกลไก ฟรอยด์ได้อธิบายว่าเป็นการแยกอารมณ์หรือเก็บกดอารมณ์ออกจากความคิด ความปรารถนา ความจำ ประสบการณ์เมื่อแยกอารมณ์ออกไปแล้วความคิด ความจำ ความปรารถนา จะสามารถโผล่ขึ้นมาในระดับที่รู้ตัวได้คือ Conscious แต่อารมณ์ซึ่งส่วนมากได้แก่ อารมณ์ที่ทำให้เจ็บปวด ไม่สบาย จะถูกเก็บกดอยู่ในระดับที่ไม่รู้ตัวคือ Unconscious คนใช้ประเภทย้ำคิดย้ำทำนี้มักจะเป็นคนซ่อนอารมณ์ในทุกเรื่องได้ดีกว่าคนธรรมดาในการเก็บกดอารมณ์นี้สามารถจะลบล้างความเจ็บปวด ความตกใจ ความหวาดกลัว ไม่ให้โผล่ขึ้นมาสู่ระดับที่รู้ตัว และการกระทำอย่างนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของหลักความพึงพอใจ (Pleasure Principle) และส่วนมากการแยกอารมณ์หรือการเก็บกดอารมณ์นี้มักจะได้ผลสมบูรณ์คือบุคคลคนนั้นจะไม่เกิดความวิตกกังวลขึ้น แต่ว่าในกรณีอื่น ๆ อาจจะทำให้บุคคลนั้นเป็นคนที่มึนอารมณ์เย็นชาเกินไปได้

จากการศึกษาของฟรอยด์พบว่า พฤติกรรมบางอย่างที่กระทำซ้ำ ๆ และการกระทำในพิธีศาสนาต่าง ๆ ที่เรียกว่า Ritual ซึ่งพบทั้งในเด็กและผู้ใหญ่นั้นก็สามารถอธิบายให้เข้าใจได้โดยใช้หลักของกลไกแบบนี้การกระทำดังกล่าวเนื่องจากบุคคลนั้น ได้ใช้เป็นการลบล้างสิ่งที่แรงกระตุ้นจาก Id บังคับให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งไปก่อนแล้ว Ego เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีจึงได้มีการกระทำใหม่เพื่อลบล้างการกระทำอันเดิม

กลไกอันต่อไปเรียกว่า Projection หมายถึงการที่บุคคลใด ๆ ก็ตามเอาความคิด ความรู้สึก ความปรารถนาของตนเองไปโยนให้ผู้อื่น หรือวัตถุอื่นภายนอกตัวคนๆ นั้น ซึ่งพบในคนใช้โรคจิตเภทชนิดหวาดระแวงและบางคราวก็พบในคนปกติด้วย

ตัวอย่างที่พบในคนปกติก็คือการโทษคนอื่น เพราะว่าความคิด ความปรารถนาของตนเอง เป็นสิ่งที่ไม่ดียอมรับไม่ได้ภาษาทางจิตวิเคราะห์หรืออธิบายว่า “ฉันไม่ได้มีความปรารถนาที่เลวหรือเป็นอันตราย นาย ก. ต่างหากที่มี” และจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของคนเราก็จะพบว่าอาชญากรรม การกระทำสิ่งที่ชั่วร้ายต่อข้าศึกศัตรูในสงคราม การมีอคติต่อคนแปลกหน้าชาวต่างประเทศตลอดจนเรื่องไสยศาสตร์และศาสนา มีไม่น้อยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด หรือเป็นบางส่วนในระดับจิตไร้สำนึก ซึ่งมาจาก Projection ของความต้องการของ Id ในตัวเราเอง

กลไกของจิตที่เป็นผลสืบต่อพฤติกรรมของมนุษย์ประเภทต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาทั้งหมด ตามแนวคิดของฟรอยด์สามารถสรุปได้ว่า หน้าที่อันสำคัญที่เป็นกลไกของจิตใจก็คือ Ego และหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของ Ego ก็คือพยายามหาทางให้ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการของ Id ให้มากที่สุดโดยไม่ขัดแย้งกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ตามตัวอย่างที่พบบ่อยที่สุดก็คือ เด็กวัยสองขวบต้องการเล่นหรือละเล่นอุจจาระของตนเอง แต่การกระทำเช่นนั้น บิดามารดาหรือญาติไม่ชอบไม่ยอมให้ทำ เด็กจะหันเล่นดินเหนียวหรือน้ำมันแทน พ่อเด็กโตขึ้นมาอีกเด็กจะเล่นการปั้นรูปต่าง ๆ ด้วยดินเหนียวหรือ

รูปปูนปลาสเตอร์และในบางรายเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่แล้วอาจจะกลายเป็นนักปั้นรูป หรือนักแกะสลัก
สมัครเล่น หรือเป็นอาชีพก็ได้

นอกจากนี้ ซิกมันด์ فروยด์ ได้ให้ความสำคัญต่อ Ego ในแง่ที่เป็นผู้จัดการของพฤติกรรม
ทั้งหมด ในบุคคลที่ Ego แข็งแรงนั้นก็สามารถจัดการได้ดีและในกรณีของคนที่มีปัญหา Ego ก็สร้าง
กลไกต่าง ๆ ขึ้นมาปกป้องตัวเองเพื่อทำหน้าที่ได้ จะมีก็ในกรณีสิ่งแวดล้อมและสภาวะจิตเลวร้ายเต็มที่
เท่านั้น ที่ Id จะเข้ามาคุมการทำงานของ Ego แย่งงานนั้นไป

นพมาศ อึ้งพระ(ธีรเวคิน), รศ., ได้กล่าวถึงกลไกที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมระดับต่าง ๆ
ตามแนวคิดของ فروยด์ไว้ดังนี้^{๑๖}

๑. การเก็บกด (Repression) การเก็บกดนั้นคือการผลักเรื่องที่ไม่ได้เข้าจิตไว้
สำนึก โดยที่จิตสำนึกไม่ยอมรับรู้ต่อไป เช่น ลืมบ้าง ไม่ยอมรับบ้าง เหตุการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า Ego
อ่อนแอต้องหลบเข้าจิตไว้สำนึกซึ่งเป็นอาณาจักรของ Id

๒. การปฏิเสธ (Denial) การปฏิเสธนั้นเป็นไปได้สองรูปแบบคือ อาจจะรู้สำนึกหรือ
ไร้สำนึกก็ได้ในกรณีแรกเป็นการไม่ยอมรับข้อ ๆ ซึ่งมีในคนปกติมากมาย แต่ในกรณีที่เกิดความพร่อง
ทางสภาวะจิตคนเราจะไม่รับรู้เสียเลย ๆ เพื่อป้องกันสภาวะจิตของตนเอง

๓. การถดถอย (Regression) เวลา Ego ของคนไม่สามารถเผชิญกับเหตุการณ์ได้ก็
อาจจะมีพฤติกรรมถดถอยกลับไปสู่วัยเด็ก ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดคือ การทำอะไรไม่ได้ การสูญเสีย
ความเชื่อมั่น และทำตัวเหมือนเด็ก

๔. การทำตรงข้าม (Reaction Formation) ในกรณีนี้คนที่รู้สึกก้าวร้าว อึดอัด คับ
แค้น แต่เจอการบีบคั้นและกลัวจึงไม่กล้าแสดงออก กลับทำเป็นใจดีเชื่อฟัง บุคคลเหล่านี้จะมีความ
ก้าวร้าวเก็บไว้ในจิตไร้สำนึก พอมีโอกาสก็จะเผลอแสดงออกมามองเห็นได้จากการขาดกรรมสยอง
ขวัญ ซึ่งมีให้เห็นทั้งทางภาพยนตร์และชีวิตจริง สังคมที่ดีจึงไม่ควรทำให้คนเป็นเช่นนี้เพราะถึงแม้ไม่
เป็นอาชญากรบุคคลประเภทระบบทำให้เก็บกด ก็จะเป็นพวกหน้าไหว้หลังหลอก ขอบขโมย ชอบทำ
ลับหลัง เพราะต่อหน้าทำไม่ได้ส่วนใหญ่แล้วพฤติกรรมดังกล่าว จะเกิดขึ้นก็เฉพาะในกรณีที่ระบบกดขี่
ที่สุด เช่น ระบบทาสหรือสิ่งแวดล้อมเลวมาก ๆ

๕. การโยนโทษ (Projection) เมื่อมนุษย์เข้าตาจน Ego ก็จะใช้วิธีโยนความผิดใส่
ผู้อื่น สภาวะของจิตดังกล่าวแสดงว่าอ่อนแอและสมศักดิ์ศรี ลืมความรับผิดชอบไปสิ้นยกตัวอย่างเช่น
ตัวเองคิดร้ายกับคนอื่นกลับไปกล่าวหาว่าคนอื่นคิดร้ายกับตัวเอง ทั้งนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะ
ของจิตที่อ่อนแอและพัฒนาการที่ไม่ดีของจิต

^{๑๖} นพมาศ อึ้งพระ(ธีรเวคิน),รศ., จิตวิทยาสังคมกับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕-๓๙), หน้า ๕๐.

๖. การแก้ตัว (Rationalization) เมื่อ Ego อ่อนแอไม่สามารถจะเผชิญความเป็นจริงอย่างเข้มแข็งได้มนุษย์จะมีการชอบแก้ตัว หาเหตุผลมาทำให้สิ่งที่ผิดเป็นสิ่งที่ถูกจนได้ในสังคมที่กดขี่เต็มที่และกดดันมนุษย์เช่นทาส ก็จะมีปรากฏการณ์ดังกล่าวเยอะขึ้น ในหมู่คนปกติหรือคนอ่อนแอทางจิตก็มีการเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์ที่ปกติก็เพราะเกิดจากความกดดันทางสังคม เช่น สังคมกดดันไม่ให้ก้าวหน้า ผูกขาดอาชีพ ผูกขาดสถานะ คนไม่มีโอกาสก้าวหน้าล้วนเป็นความกดดันทำให้เกิด Ego ที่อ่อนแอ และ Id ที่แข็งคือ โหดเหี้ยมและโกหกเก่ง แก้ตัวเก่งดังจะเห็นได้ว่าจิตวิทยาของฟรอยด์เป็นจิตวิทยาของคนที่ถูกกดดันหรือไม่ปกติพวกนี้จะใช้กลไกแก้ตัวปกป้องตัวเองมาก

๗. การแยกความรู้สึก (Isolation) เมื่อเผชิญปัญหาและการปวดร้าว Ego ก็อาจจะใช้วิธีให้รับรู้แต่แยกความรู้สึก กล่าวคือรับรู้เรื่องแต่ไม่ยอมรับความรู้สึกอะไร เหมือนที่เรากล่าวไว้บางคนเป็นคนเย็นชา ไม่มีหัวใจ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในกรณีที่เคยเจ็บปวดมาแล้วจนประสาทไม่รู้สึกอีก

๘. การขจัด (Undoing) เป็นความพยายามที่จะกำจัดความต้องการที่ไร้สำนึกและยอมรับไม่ได้อาจเป็นเพราะอันตรายถ้ายอมรับ

๙. การเปลี่ยน (Displacement) เมื่อเจอปัญหาเช่นนี้ไม่ได้บางสิ่ง ก็อาจจะเปลี่ยนสถานที่หรือสิ่งของหรือบุคคลเพื่อเป็นการทดแทนที่ไม่ได้

๑๐. การปรับพลัง (Sublimation) ในหมู่กลไกป้องกันตนเองทั้งหมดดูเหมือนจะมีวิธีนี้ที่สร้างสรรค์ที่สุด ตามทฤษฎีของฟรอยด์มนุษย์ไม่สามารถใช้พลังในแนวที่ Id ต้องการเสมอ เพราะสังคมไม่ยอมรับทั้งการใช้พลังทางเพศและพลังทางการทำลายก็ไม่ได้ทั้งสิ้น จึงระบายพลังไม่หมดระบบก็จะอัดอัด วิธีเดียวที่จะเกิดการประสานกันระหว่างการสร้างอารยธรรมและการที่ได้ใช้พลังในตัวซึ่งไหลมาตลอดเวลาก็คือ การใช้พลังทำในสิ่งที่สังคมยอมรับ พวกงานสร้างสรรค์ในสังคมทั้งหลายทั้งปวงล้วนแล้วแต่เป็นการปรับพลังมาทำในสิ่งที่สร้างสรรค์

จากทฤษฎีของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ นั้น อาจจะกล่าวได้ว่าหากมีการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีมนุษย์ก็อาจแสดงศักยภาพได้เต็มที่ และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและการบรรลุศักยภาพในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านดี

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม

นักจิตวิทยาได้ศึกษาทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ส่วนใหญ่เชื่อว่าโดยส่วนใหญ่การพัฒนาบุคคลต่าง ๆ นั้นจะมีลำดับการพัฒนาที่คล้ายกัน และนอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางคุณธรรม จริยธรรม ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางสังคม และพยายามค้นคว้าทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

๒.๒.๑ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์ พยายามค้นคว้าทฤษฎี ที่จะอธิบายหาพัฒนาการด้านต่างๆ ของมนุษย์รวมถึงด้านจริยธรรมด้วย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มี ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้นำของกลุ่ม ฟรอยด์ เชื่อว่าบุคลิกภาพของมนุษย์จะพัฒนาขึ้นจากพลังงานทางจิตที่เรียกว่า อิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) ตามลำดับ อิดเป็นสิ่งที่ติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด และจะผลักดันให้เด็กสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้แสวงหาความสุขให้ตนเองด้วย แต่อาศัยการทำงานของอิดอย่างเดียว บางครั้งก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อีโก้ จึงพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการโดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ครั้งต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ ๓-๖ ปี ซูเปอร์อีโก้จึงเริ่มพัฒนาขึ้นมาเพื่อควบคุมระบบจริยธรรมในตัวบุคคล ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมโดยผ่านกระบวนการเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งโดยมากก็คือ พ่อแม่ นั่นเอง^{๑๗}

๒.๒.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีนี้ได้อธิบายวิธีการและกระบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลทางสังคม ทำให้เกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตน ทฤษฎีนี้ได้นำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในสังคม โดยเน้นการเรียนรู้โดยบังเอิญและการเลียนแบบเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากเดิมได้โดยง่าย ทฤษฎีนี้จะให้ความสำคัญกับสถานการณ์ซึ่งจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลกระทำซ้ำ ๆ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นในที่สุด สิ่งที่กระตุ้นให้บุคคลกระทำการต่าง ๆ ได้ก็คือ ความพอใจและการหลบหนีจากความทุกข์การเลียนแบบลักษณะการกระทำของบุคคลอื่นเป็นบ่อเกิดของการยอมรับลักษณะทั้งที่ดีและไม่ดีจากบุคคลอื่น^{๑๘}

๒.๒.๓ ทฤษฎีการพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory)

โดยนักจิตวิทยาผู้นำในกลุ่มนี้คือ ลอเรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) โคลเบิร์กเชื่อว่า จริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำมิได้เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) แต่เกิดจากการคิดไตร่ตรอง ตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และเนื่องจากการเกิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับ

^{๑๗} ชีระพร อูวรรณโณ, “การสร้างเสริมลักษณะนิสัยเด็กปฐมวัยด้านจริยธรรม,” เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการสร้างเสริมลักษณะนิสัยระดับปฐมวัยศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๙.

^{๑๘} ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓.

พัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุของแต่ละบุคคลจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละขั้น ไม่มีการย้อนกลับและไม่มีการเร่งขึ้น

การพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบิร์ก มี ๓ ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น ๒ ขั้น ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรม มีทั้งหมด ๖ ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่าง ๆ มีดังนี้^{๑๙}

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconvention Level) ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู หรือเด็กโตและมักจะคิดถึงผลตามที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้พฤติกรรม “ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับรางวัลพฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษโคลเบิร์ก ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ เป็น ๒ ขั้น คือ

๑. กฎเกณฑ์ และการเชื่อฟัง

๒. กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน

ระดับที่ ๒ ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดา มารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติเป็นสิ่งที่ควรจะทำ ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรมระดับนี้เป็น ๒ ขั้น คือ

๑. ความคาดหวังและการยอมรับในสังคม สำหรับ “เด็กดี”

๒. กฎและระเบียบ

ระดับที่ ๓ ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือ ระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตามการตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจ หรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก โคลเบิร์ก แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็น ๒ ขั้น คือ

๑. สัญญาสังคม หรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา

๒. หลักการคุณธรรมสากล

สรุปแล้ว พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์กมี ๓ ระดับ และ ๖ ขั้น ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การลงโทษ และการเชื่อฟัง โคลเบิร์ก กล่าวว่า ในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่า พฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่า

^{๑๙} เดิมศักดิ์ คทวนิช, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๗๒-๗๔.

สิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก” และจะทำซ้ำอีกเพื่อหวังรางวัล

ขั้นที่ ๒ กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตนในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเองหรือ ทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง

ขั้นที่ ๓ ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ “เด็กดี” พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “เด็กดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดามารดา หรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ

ขั้นที่ ๔ กฎและระเบียบ ในขั้นนี้ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดี หรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้องต้องคือคนที่ปฏิบัติตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ขั้นที่ ๕ สัญญาสังคม ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสมควรที่จะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะให้มาตรฐานทางจริยธรรมได้ใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูกในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคลแต่เปิดใจให้มีการแก้ไขโดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ ๖ หลักการคุณธรรมสากล ขั้นนี้ เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นกับมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

๒.๒.๔ ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (The Theory of Values Clarification)

ผู้เสนอทฤษฎีนี้คือ Rath, Hamin and Simaon โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพันธสภาพการณ์ต่างๆ ในหลักการของทฤษฎีการกระจ่างค่านิยมจะไม่กำหนดจริยธรรมที่จะปลูกฝังมีการยอมรับ การตัดสินใจ ความรู้สึก และค่านิยมที่เลือกแล้วของผู้เรียนอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยครูมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมคือ การชี้แนะ หรือการจัดการให้มีการชี้แนะโดยการตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนเกิดการอุทิศตนขึ้นมาว่าความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่งๆนั้น เป็นไปตามเกณฑ์ ๗ ประการของกระบวนการของค่านิยมหรือไม่กล่าวคือ^{๒๐}

^{๒๐} ชัยพร วิชาวุธ, พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษาแนวทางจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๑.

๑. เกิดจากการเลือกของตนอย่างอิสระหรือเปล่า
๒. ได้พิจารณาทางเลือกอื่นหรือเปล่า
๓. ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่างๆ หรือ เปล่า
๔. มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
๕. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผยหรือไม่
๖. จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
๗. จะกระทำซ้ำหรือไม่

๒.๒.๕ ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้ คือ Skinner ทฤษฎีนี้ประยุกต์มาจากทฤษฎีการวางเงื่อนไข
กรรมวิบาก (Operant Conditioning) ที่อธิบายหลักการเรียนรู้ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ โดย
อาศัยหลักการปรับพฤติกรรม ซึ่งจะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำ อันเป็นการ
เรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมที่เกิดขึ้น จากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก จะมีผลในการ
กำหนดถึงการแสดงพฤติกรรมนั้นในอนาคตวิธีการของทฤษฎีนี้ ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อว่า
พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไข การเสริมแรง และเงื่อนไขการลงโทษ วิธีการปลูกฝัง
จริยธรรมตามความคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำ
พฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริมและหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำ
พฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม^{๒๑}

จากการศึกษาตามแนวนี้ จะพบว่า จริยธรรมควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และบุคคลจะ
เป็นผู้มีจริยธรรมได้จะต้องขึ้นอยู่กับคุณธรรมของแต่ละบุคคล และการได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

๒.๓ การปลูกฝังพฤติกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม

๒.๓.๑ ความหมายจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “จริยธรรม” หมายถึง
ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^{๒๒}

ประกาศรี สืออำไพ ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึง หลักความประพฤติที่อบรม
กิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้บุคคลอยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรม
ชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มี

^{๒๑} Skinner อังโน สมโภช เอี่ยมสุภาสิต, **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม**, (กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, หน้า ๒๙๑.

ลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มน้าทำให้บุคคล ที่กระทำความดีละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติงานเพื่ออยู่ในสังคม ได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีโดยสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์^{๒๓}

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (precept) หมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อคัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือจะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไปตามปกติอย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผลการมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้องดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างจริยธรรม^{๒๔}

สมพร เทพสิทธิ์า ได้อธิบายเกี่ยวกับจริยธรรมว่า เป็นลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคม ประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่ง คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการไม่ให้อยู่ในสมาชิก เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจในการกระทำนั้นว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่ง เป็นลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้อยู่ในสมาชิกของสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามจำกัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง^{๒๕}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน กล่าวถึงจริยธรรมว่าหมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้อยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมชมชอบให้การสนับสนุนและผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่ง คือ ลักษณะ

^{๒๓} ประภาศรี สีอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๒๔} บุญมี แทนแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ ๖), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๒๕} สมพร เทพสิทธิ์า, **คุณธรรมและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

ที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัดและ ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย^{๒๖}

กรมวิชาการ ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจาและใจ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม^{๒๗}

จางง์ ทองประเสริฐ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วย “จริย” ซึ่งแปลว่า พึงประพฤติ, พึงปฏิบัติ, พึงดำเนิน กับคำว่า “ธรรม” ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง ความหมายอย่างหนึ่งคือ “หลักการ” ดังนั้น จริยธรรม จึงแปลว่า ธรรมที่พึงประพฤติปฏิบัติหรือหลักดำเนินชีวิตของ มนุษย์ที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หรือหมดกิเลสทั้งปวง^{๒๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า จริยธรรม ในความหมายที่แท้ คือการดำเนินชีวิต ทั้งระบบ จริยธรรมในทางตะวันตกเป็นแค่ Morality คือแค่ศีลเท่านั้น แต่ในความหมายทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” หรือ “จริยธรรม” ได้แก่ มรรค มีศีล สมาธิ ปัญญา^{๒๙}

พระยาอนุมานราชธน กล่าวว่า จริยธรรม (Moral) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในทางปรัชญา (Philosophy) เป็นเรื่องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของ ความประพฤติในสังคม ซึ่งถือว่าถูกต้อง ดีงาม และสิ่งที่ถือว่าผิด หรือชั่วไม่ควรประพฤติปฏิบัติ^{๓๐}

ปราณี วิธรวานิชย์ ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึงความประพฤติและการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่ดีงาม สมควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติสืบต่อกันไปและถือว่าจริยธรรมเป็นหน้าที่โดยตรงของทุกคนที่จะต้องปฏิบัติ^{๓๑}

^{๒๖} ดวงเดือน พันธมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนาบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การส่งเสริมการค้าผ่านศึก, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^{๒๗} กรมวิชาการ, **แผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๒๘} จางง์ ทองประเสริฐ, **หลักการครองตน**, (กรุงเทพมหานคร : สนุกอ่าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมวิชาการ, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๓๐} พระยาอนุมานราชธน, อ้างใน ชูศรี ศิริโคจนสถิต, **การสร้างแบบวัดจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔, หน้า ๗.

^{๓๑} ปราณี วิธรวานิชย์, **จริยธรรมกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : คุณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

ทศนา แคมมณี ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม^{๓๒}”

วารี เกิดคำ กล่าวว่า “จริยธรรม หมายถึง แนวทางการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีซึ่งมีลักษณะเป็นข้อบังคับให้บุคคลประพฤติเช่นนั้น เช่นนี้ถือเป็นการกระทำที่ดี^{๓๓}”

โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ว่า “จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรมได้หมายถึงการทำตามสิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้องแต่เป็นสิ่งที่ทุกคนควรเลือกกระทำในการตัดสินใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นกฎเกณฑ์ซึ่งมีความเป็นสากลและเป็นหลักของความยุติธรรมประกอบด้วย การกระจายสิทธิและหน้าที่ และการตอบแทนที่เสมอกัน^{๓๔}”

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักประเพณีที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจเรื่องเหนือธรรมชาติไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างเดียว การแปลความหมายคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเป็นความสำคัญในด้านจิตใจ ในการจัดจริยศึกษา^{๓๕}

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความถูกต้องที่พึงงาม สังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตนเองว่าอะไร คือสิ่งที่พึงงาม อะไรคือความถูกต้องในสังคมใจ การขโมย การปล้นเพื่อความอยู่รอดถือเป็นเรื่องปกติถูกต้องในหมู่มนุษย์ แต่ในสังคมทั่วไปการขโมยการปล้นเขากิน ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เป็นความผิดที่ต้องมีบทลงโทษดังนั้นสิ่งที่มีความดีความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการขัดเกลาอบรมของบุคคลในสังคมนั้นๆ^{๓๖}

^{๓๒} ทศนา แคมมณี, *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: เสริมสิน พรเพรส ซิสเต็ม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๓๓} วารี เกิดคำ, *เอกสารประกอบคำบรรยายหลักสูตรตัวคุณวิทยาการจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๓๔} โคลเบอร์ก (Kohlberg, L.), “Moral Stages and Moralization : The Cognitive developmental approach,” *Moral Development and Behavior : Theory, Research and Social Issues*. New York : Holt, Rinehart and Winston. 1976, pp. 4 – 5.

^{๓๕} *พัฒนาข้าราชการพลเรือน, สถาบัน, คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร*, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๓๖} สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, *จริยธรรมทางวิชาการ* (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี หรือเพื่อให้เกิดคุณธรรม กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่ปฏิบัติได้รับการประเมิน คำนวณว่าเป็นสิ่งที่ดี สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุผลที่หวังไว้ได้ ขณะเดียวกันก็ไม่สร้างความ ทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรม ย่อมให้ผลดีแก่ผู้ ปฏิบัติ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดี หากบุคคลในสังคมทุกคน ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อมจะไม่ถูกเบียดเบียนและถูกรบกวนจนเกิดสภาพเสียดุลย ภาพทางสังคมและระบบนิเวศวิทยา^{๓๗}

สาโรช บัวศรี ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อยุติกันได้อย่างร่มเย็นในสังคม จริยธรรมมีโครงสร้างอย่างน้อย ๒ ข้อ คือ ศีล ได้แก่สิ่งที่ต้องเว้น สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ และคุณธรรม ได้แก่สิ่งที่ควรปฏิบัติ ซึ่งทั้งสองข้อรวมเรียกว่า “จริยธรรม”^{๓๘}

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายถึงจริยธรรมในลักษณะกว้าง ๆ ว่า “จริยธรรม คือหลัก สำหรับให้คนเรายึดถือในการปฏิบัติตน จริยธรรมตัดสินให้เราเป็นคนดี มีความประพฤติดี ละเว้น ความชั่ว ในบางกรณีเราบอกได้ทันทีว่า ความประพฤติใดที่เรียกว่าดี ความประพฤติใดที่เรียกว่าชั่ว แต่ในบางกรณีเราจะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอได้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความเห็นของคนเราเกี่ยวกับเรื่อง ดีหรือชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานสำหรับการวัดหรือตัดสินใจไม่เหมือนกัน มาตรฐานการตัดสินความดี ความชั่ว อาจมองได้เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้าน ปรัชญา, และด้านศาสนา”^{๓๙}

จากความหมายของนักวิชาการ จริยธรรม หมายถึง การประพฤติดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้ง ภาย วาจาและใจ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น หรือเป็นหลักในการประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้เป็น ความประพฤติของพลเมืองดี และการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่ดีงาม ที่ถูกต้องเหมาะสม ตามหลักศีลธรรมของศาสนา หรือหลักความเชื่อในวัฒนธรรม ประเพณี ระเบียบ แบบแผนของสังคม ส่งผลดี ให้กับตนเอง และสังคม ที่ให้สังคมเจริญงอกงาม

๒.๓.๒ ความสำคัญของจริยธรรม

จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า บุคคลใดที่มี จริยธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงใน หน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเคารพเชื่อฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมี

^{๓๗} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา, (พิมพ์ครั้งที่ ๙), หน้า ๑๙๕.

^{๓๘} สาโรช บัวศรี, จริยธรรมไทยในปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๓๙} เสถียรพงษ์ วรรณปก, สอนทางนิพพาน, หนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ, ฉบับวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐, (กรุงเทพมหานคร), หน้า ๑๔.

ความสุข ไร้ภัยอันตรายใด ๆ เพราะแวดล้อมด้วยความรัก ความนับถือจากบุคคลที่อยู่รอบข้าง และครอบครัวจะมีความอบอุ่นมั่นคง ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง^{๔๐}

ปราณี วิรุทธวนิชย์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างมาก ทั้งนี้เพราะจริยธรรมเป็นสิ่งที่จะช่วยให้คนประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในสิ่งที่ดีงาม จริยธรรมจะช่วยให้มนุษย์มีแนวทางในการดำเนินชีวิต มีหลักการครองตนที่ถูกต้อง สมบูรณ์ และสามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมาย คือ ความดับทุกข์ หรือ ความหมดสิ้นปัญหาอยู่อย่าง เป็นอิสระไร้ทุกข์^{๔๑}

ประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ปัญหาในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมของประชาชน การปลูกฝังจริยธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการแก้ปัญหาและการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน จะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงต้องการปลูกฝังจริยธรรมเพื่อให้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งประเทศ ดังมีพระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวง ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๓ สรุปความว่า จริยธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่ ๔ ประการ ซึ่งประกอบด้วย

๑. การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

๒. การรู้จักข่มใจตัวเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น

๓. การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์ สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

๔. การรู้ละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

จริยธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ หากแต่ละคนพยายามนำมาประพฤติปฏิบัติและเผยแพร่โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ปราณี ตั้งใจดี ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรม ดังนี้^{๔๒}

^{๔๐} จานงค์ ทองประเสริฐ, **หลักการครองตน**, หน้า ๑๔.

^{๔๑} ปราณี วิรุทธวนิชย์, **จริยธรรมกับชีวิต**, หน้า ๖.

^{๔๒} ปราณี ตั้งใจดี, “การสร้างแบบสังเกตคุณธรรมด้านความใฝ่รู้ ความมีระเบียบวินัย ความอดทนและการตรงต่อเวลา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๐, หน้า ๙.

๑. จริยธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเอง และ ผู้อื่นทั้งคุณธรรมที่เป็นบ่อเกิดซึ่งเป็นแก่นของค่านิยม

๒. จริยธรรมเป็นสิ่งที่ตั้งงามที่ควรปลูกฝังและดำรงรักษา

๓. จริยธรรมนั้นผูกพันอยู่กับความสุข คือ จริยธรรมเป็นเหตุ

๔. จริยธรรมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง จึงควรสร้างสม จริยธรรม เพื่อนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี และความเต็มสมบูรณ์ในชีวิต

๕. จริยธรรมเป็นสิ่งผูกพันกับคนดีและความดี และจริยธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในความ ควบคุมของเรา

๖. จริยธรรมเกี่ยวกันอยู่กับความเคยชินของการประพฤติดี ตรงกันข้ามกับกิเลสซึ่งเป็นความเคยชินกับการประพฤติชั่ว

๗. จริยธรรมก่อให้เกิดจริยธรรมอื่นๆ คือ เมื่อฝึกจริยธรรมหนึ่งแล้ว ก็จะเกิด จริยธรรมด้านอื่นๆ ไปด้วย

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมา สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะหรือ พฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกทางความประพฤติที่ดีงาม เมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้การดำเนินชีวิตของ บุคคลและสังคมเกิดประโยชน์สุข

๒.๓.๓ องค์ประกอบของจริยธรรม

นักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม ได้ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้แบ่งจริยธรรม ออกเป็น ๔ ด้าน คือ^{๔๓}

๑. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของตน ถือว่ากระทำผิด ไตควรงดเว้น ลักษณะพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่ ความรู้เชิงจริยธรรมที่มีในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้นๆ ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ทางสังคมและศาสนา ส่วนใหญ่เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด โดยเฉพาะในช่วงอายุ ๒-๑๐ ปีซึ่งจะได้รับการ ปลูกฝังเป็นพิเศษ ดังนั้น ผู้ที่เป็นบิดามารดาเปรียบเสมือนครูคนแรก จึงควรปลูกฝังให้ในระยนี้ ทักษะคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกรู้สีกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างๆ ว่าตนเองชอบหรือไม่ ลักษณะนั้นๆ เพียงใด

๒. ทักษะคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่ สำหรับบางคนในสภาพการณ์ปกติ อาจมีทักษะคติเชิงจริยธรรม แตกต่างไปจากค่านิยมของสังคม นอกจากนี้ ทักษะคติเชิงจริยธรรมของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงไปได้จากเดิมไป

^{๔๓} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนาบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๔), หน้า ๔๐-๔๑.

๓. เหตุผลทางจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกหรือไม่เลือก กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องแสดงมูลเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของ บุคคล การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่างๆ ตลอดจนพัฒนาการ ทางด้านอื่นๆ ของบุคคลโดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและพัฒนาการทางด้านอารมณ์ด้วย

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยม ชมชอบหรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกับกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิง จริยธรรมที่นับเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุน เช่น การให้ทาน การเสียสละ เพื่อ ส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเกิดจากการยั่วให้ การ ทำผิดกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ เช่น การลักขโมยการกล่าวเท็จ การโกง สิ่งของ เป็นต้น เป็นพฤติกรรมที่ไม่เกิดขึ้นในผู้มีจริยธรรมสูง พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคมให้ ความสำคัญมากกว่าจริยธรรมประเภทอื่นๆ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลย่อมส่งผล โดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม

พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ^{๔๔}

๑. จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของ บุคคล ซึ่งเป็นรากฐานทำให้เกิดจริยธรรมภายนอก

๒. จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นการกระทำภายนอกที่ เราสังเกตเห็นได้ เช่น การเอาใจใส่การทำงาน ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น แต่จริยธรรมที่แท้จริงนั้น จะต้องไม่ตกอยู่ในเงื่อนไขภายนอก เช่น ทำงานเพื่อผลของงานไม่ใช่เพื่อเงิน

ธีระพร อูวรรณโณ ได้สรุปว่า จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการ คือ^{๔๕}

๑. องค์ประกอบด้านความรู้ ได้แก่ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินแยกความถูกผิดได้ด้วยความคิด

๒. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธาเลื่อมใส เกิด ความนิยม ยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ

๓. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการแสดงออก ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลตัดสินใจที่ กระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

^{๔๔} พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖.

^{๔๕} ธีระพร อูวรรณโณ, **แล้วเราจะเสริมสร้างจริยธรรมให้กับคนวัยใด**, วารสารครุศาสตร์, (เมษายน- มิถุนายน, ๒๕๒๖,) หน้า ๑ - ๕.

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นเสมือนแนวทางการประพฤติหรือปฏิบัติเพื่อให้คุณธรรมเกิดขึ้นในตัวบุคคลประกอบด้วยความรู้ ความประพฤติ และความรู้สึก ซึ่งเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคมส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางกาย ในลักษณะที่ถูกต้องเป็นมาตรการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

เนื่องจากเยาวชนเป็นกลุ่มคนที่ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน โรงเรียนทุกโรงเรียนจึงต้องช่วยเตรียมตัวเด็กนักเรียนตั้งแต่ประถมศึกษาให้มีความสามารถในการสร้างความสุขให้กับตนเองและมีภูมิคุ้มกันจากปัญหาต่าง ๆ รอบด้านจากสังคมในยุคปัจจุบัน การศึกษาจึงไม่ควรมุ่งเน้นให้เด็ก ๆ แข่งขันช่วงชิงในด้านกาเป็นคนที่เก่ง ในทางตรงกันข้ามการศึกษาต้องช่วยให้นักเรียนเป็นคนดีเหนือสิ่งอื่นใด ให้ทุกคนสามารถมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสงบ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขการศึกษาต้องไม่ใช่สอนให้เราแค่มีความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่ควรสอนให้เรารู้จักเส้นทางไปสู่การมีชีวิตที่สมบูรณ์ เห็นถึงคุณค่าความดีงามมากกว่าความเก่งซึ่งไม่ได้ช่วยจรโลงส่วนรวมให้ดีขึ้น๖๖ ดังนั้นเพื่อตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญจำเป็นของการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนในสถานศึกษา ทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และมาตรฐานการศึกษาของชาติ ได้กำหนดให้คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ

๒.๓.๔ แนวทางการปลูกฝังจริยธรรม

การปลูกฝังคุณธรรมหรือจริยธรรมเป็นการปลูกฝังคุณค่าต่างๆ ที่สังคมกำหนดว่าเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ให้แก่คนในสังคม โดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการยึดถือปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สำหรับแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรม มีทั้งหมด ๔ วิธีการ ดังมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

๑. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification : VC)^{๖๖}

การกระจ่างค่านิยม คือ การทำค่านิยมให้กระจ่าง (Value Clarification) ซึ่งเป็นวิธีการสอนจริยธรรมที่ใช้กันอย่างกว้างขวางแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการนี้ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤติปฏิบัติตนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่า ดีงาม ถูกต้องและควรแก่การยึดถือกระบวนการ VC มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนค้นพบตนเองว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดีที่ถูกที่ควรตามธรรมชาติของตนเองควรเป็นอย่างไร ในธรรมชาติเช่นนี้ ค่านิยมที่เกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะแสดงออกมาในรูปของความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของแต่ละบุคคลทั้งนี้ความเชื่อทศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึกที่บุคคล

^{๖๖} Rath , Harmin and Simon อังโน ชัยพร วิชาวุธ และธีรพร อวรรณโณ.แนวคิดและการพัฒนาใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรม.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2525.หน้า ๑๒๐-๑๒๔

แสดงออกมาในชีวิตประจำวันมีมากมาย แต่จะเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เชื่อว่า เป็นการแสดงค่านิยม ซึ่งสามารถตัดสินได้ด้วยเกณฑ์ ๗ ประการดังนี้

๑. การเลือกกระทำอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ
๒. การเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง
๓. การเลือกที่เกิดจากการพิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทางแล้ว
๔. การรู้สึกภูมิใจและมีความยินดีที่ได้เลือกกระทำสิ่งนั้น
๕. ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผย
๖. การกระทำตามที่ตนตัดสินใจเลือก
๗. การกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

สำหรับวิธีการในการปลูกฝังพฤติกรรมด้วยวิธีการกระจ่างค่านิยม เชื่อว่าเป็นหน้าที่ของผู้สอนในการปลูกฝังค่านิยม คือ การชี้นำหรือจัดการให้มีการชี้นำเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการถกคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อทัศนคติพฤติกรรม และความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่งๆนั้น เป็นไปตามเกณฑ์ ๗ ประการของกระบวนการของค่านิยม ได้แก่

๑. เกิดจากการเลือกของตนอย่างอิสระ
๒. การได้พิจารณาทางเลือกอื่น ๆ
๓. การได้พิจารณาผลของทางเลือกอื่น ๆ
๔. การมีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเองเลือก
๕. การยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผย
๖. การกระทำตามสิ่งที่ตนเองเลือก
๗. การกระทำซ้ำในสิ่งที่เลือก

จากการศึกษาพบว่า การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยมถือวาค่านิยมคือ หลักการประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆที่บุคคลถือว่าดีงามถูกต้องและควรแก่การยึดถือกระบวนการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยมมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนพบด้วยตนเองว่าหลักการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่างๆเป็นอย่างไรและหลักการที่ดีที่ถูกที่ควรตามทฤษฎีของตนเป็นอย่างไร วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎีการกระจ่างค่านิยมคือการช่วยให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในความเชื่อในทัศนคติในพฤติกรรมและในความรู้สึกของตนเองหน้าที่ของครูในการปลูกฝังค่านิยมคือการชี้นำหรือจัดการให้มีการชี้นำเพื่อให้นักเรียนเกิดการถกคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อทัศนคติพฤติกรรมและความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่งๆ

๒. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning : MR)^{๔๗}

แนวความคิดการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์นี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล โดย Kohlberg ได้ยึดถือพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ เป็นหลักการสร้างทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม โดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น ๓ ระดับภายในแต่ละระดับยังแบ่งพัฒนาการออกเป็น ๒ ขั้น รวมเป็น ๖ ขั้นดังนี้

ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (อายุประมาณ ๒ – ๑๒ ปี)

ขั้นที่ ๑ ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสิน

ขั้นที่ ๒ ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ระดับกฎเกณฑ์สังคม (อายุตั้งแต่ ๑๒ ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ ๓ ใช้การยอมรับทางสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสิน

ขั้นที่ ๔ ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสิน

ระดับเลยกฎเกณฑ์สังคม (อายุ ๒๐ ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ ๕ ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสิน

ขั้นที่ ๖ ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสิน

ทั้งนี้ Kohlberg เชื่อว่า กฎเกณฑ์ที่คนเราใช้ในการตัดสินความผิดถูกจะพัฒนาเป็นขั้น ๆ จากขั้นต่ำขึ้นไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละ ๑ ขั้น ไม่มีการย้อนขั้น ไม่มีการข้ามขั้น และไม่มีการเร่งขั้น ซึ่งตามทฤษฎีของ Kohlberg จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรอง ในการคิดไตร่ตรองจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่จะนำมาพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับ โดยเฉพาะการได้รับฟังจากผู้ที่มีพัฒนาการอยู่สูงกว่าตนเอง ๑ ขั้น ซึ่งหากข้อมูลต่างๆที่ได้รับมีความขัดแย้งไม่สมดุล ก็จะทำให้เกิดการปรับตัวโดยการสำรวจและจัดระเบียบความคิดความเข้าใจตนใหม่ มีการจำแนกประเด็นให้มีความชัดเจนและมีการบูรณาการประเด็นต่างๆเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจใหม่ในการอธิบายสิ่งต่างๆได้ดีขึ้นด้วยเหตุนี้กระบวนการของการจำแนกและการบูรณาการจึงเป็นกลไกของการพัฒนาจริยธรรม

สำหรับวิธีการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีของการให้เหตุผล (MR) จึงเป็นการพัฒนาโดยให้ผู้เรียนมีกฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูงขึ้น และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์ของสังคม ดังนั้นวิธีการพัฒนาจริยธรรมแบบ MR จึงมีอาจกระทำได้โดยการสอน หรือการกระทำให้เป็นตัวอย่าง หากแต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการเปิดโอกาสให้ได้รับรู้

^{๔๗} Kohlberg อ้างใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนาบุคคล.

พรรณษะของผู้อื่นที่มีจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่า 1 ขั้น และการได้ทดลองปฏิบัติ โดยเฉพาะการทดลอง แสดงบทบาทของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้มีโอกาสได้ประสบพรรณษะที่ขัดแย้งกับโครงสร้างความคิดทาง จริยธรรมของตน และในจังหวะที่เกิดความขัดแย้งนี้ หากมีการชี้แนะที่เหมาะสมก็จะทำให้เกิดการ พัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมได้ ฉะนั้นกิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิด MR คือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนพรรณษะ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปลูกฝังจริยธรรมในชั้นเรียน สำหรับขั้นตอนในการปลูกฝังการพัฒนาจริยธรรมตามแนว MR คือ

๑. การเสนอเรื่องราวที่มีความยากแก่การตัดสินใจความถูกต้อง
๒. แยกผู้เรียนตามความเห็นที่ต่างกัน และแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยที่ ประกอบด้วยผู้ที่มีความเห็นต่างกัน
๓. อภิปรายกลุ่มย่อยเพื่อให้ได้ข้อสรุปพร้อมทั้งเหตุผลทางจริยธรรม
๔. สรุปเหตุผลของฝ่ายต่าง ๆ

โดยสรุปวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแบบ กระจ่างคำนิยมและการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมคือ วิธีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นการปลูกฝังจริยธรรมที่มีเป้าหมาย และมีส่วนในการชักนำมากกว่า วิธีการกระจ่างคำนิยม แต่อย่างไรก็ตามวิธีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอาจทำให้เกิดปัญหาใน 2 ลักษณะคือ เหตุผลทางจริยธรรมอาจไม่สัมพันธ์กับพฤติกรรม และเหตุผลทางจริยธรรมอาจเป็นเพียง ข้อแก้ตัว ซึ่งตรงกับลักษณะที่ว่า ผู้ที่ฉลาดกว่า มีประสบการณ์มากกว่า ก็จะสามารถหาเหตุผล อธิบายพฤติกรรมของตนเองได้อย่างแนบเนียน สมเหตุผลและเป็นที่ยอมรับ

๓. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification : BM)^{๔๘}

การปรับพฤติกรรมเป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้เพื่อทำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของบุคคลซึ่งจะใช้ได้ผลดีในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนา รวมทั้งการลดพฤติกรรมที่ ไม่พึงปรารถนา สำหรับแนวคิดสำคัญของวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแบบ BM ตั้งอยู่บนรากฐานความ เชื่อว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและการลงโทษ ดังนั้นการปลูกฝัง จริยธรรมตามแนววิธีนี้คือ การจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำได้รับการเสริมแรงและไม่ได้รับการเสริมแรง หรืออาจโดยการลงโทษ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ก็ยังให้ความสำคัญต่อเงื่อนไขการเสริมแรง มากกว่าการลงโทษ เพราะการลงโทษอาจทำให้เกิดผลเสียเช่น การต่อต้าน การหลีกเลี่ยง หรือการ ลักลอบ ฯลฯ ขั้นตอนของการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม สามารถทำได้ดังนี้

๑. กำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และ/หรือ พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา
๒. กำหนดผลของการแสดงพฤติกรรมที่ผู้แสดงพฤติกรรมจะได้รับ โดยเน้นผลบวก มากที่สุด

^{๔๘} <https://www.gotoknow.org/posts/435718> (สืบค้นวันที่ ๒๓ เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

๓. นำพฤติกรรมในข้อ ๑ และผลการกระทำในข้อ ๒ มาสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างเงื่อนไขในการเสริมแรงให้เกิดพฤติกรรม

๔. ให้และระงับพฤติกรรมการเสริมแรงในข้อ ๓ และสังเกตการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม

๕. ประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข

จะเห็นได้ว่า วิธีการปลูกฝังจริยธรรมแบบ BM แตกต่างจากแบบ VC และ MR อย่างมากคือ แบบ VC และ MR จะเน้นความเข้าใจของบุคคลเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การตัดสินความถูกต้องของพฤติกรรม แต่แบบ BM เน้นที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้องการด้วยการสร้างเงื่อนไขการเสริมแรงและการลงโทษ โดยไม่คำนึงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้อง โดยนัยเช่นนี้จึงอาจทำให้เกิดปัญหาใน ๒ ประการคือ

๑. วิธีการแบบ BM เป็นการมองข้ามความสำคัญของความเข้าใจกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากเงื่อนไขเป็นสำคัญ ทำให้เกิดการกระทำตามโดยภาวะจำยอมตามเงื่อนไขมากกว่าการกระทำตามสิ่งที่คิดว่าถูกต้องและดีงามกว่า

๒. ความสามารถในการควบคุมเงื่อนไขของผลแห่งการแสดงพฤติกรรมมีจำกัด เนื่องจากการแสดงพฤติกรรมของแต่ละบุคคลอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน เช่น เงื่อนไขการยอมรับของกลุ่ม เงื่อนไขการเสริมแรงหรือการลงโทษ ฯลฯ

ข่าวเรื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวว่า การปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กนักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมครบถ้วน สมควรตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติจะต้องมีการดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งระบบ ทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียน จะยกภาระให้แก่โรงเรียนหรือสถานศึกษาเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ แนวทางการวิธีการตลอดจนหัวข้อธรรมหรือ สังกัปของคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ ก็จะต้องตรงกันทั้งสังคมนอกโรงเรียนและในโรงเรียนด้วย แหล่งหล่อหลอม จริยธรรมแก่เด็กนักเรียนนักศึกษา โดยส่วนรวมมีดังนี้

๑. บิดามารดา บ้าน หรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำกรปลูกฝังหล่อหลอมตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว และต้องทำหน้าที่นี้ต่อไป แม้เด็กจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่าง ๆ อยู่แล้วก็ตาม นักการศึกษาได้ศึกษาผลกระทบของการเลี้ยงดูเด็กแบบต่าง ๆ ต่อความมีคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กปรากฏว่าเด็กที่ได้รับการรักจากการเลี้ยงดูมาก มีลักษณะความรับผิดชอบวินัยทางสังคมและความความเอื้อเฟื้อสูงกว่าเด็กที่ได้รับการรักจากบิดามารดา หรือผู้ปกครองน้อย เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบควบคุมมากจะมีลักษณะ เชื้อพัง สุภาพ เอื้อเฟื้อ แต่มีลักษณะขี้อาย เก็บตัว ใจน้อย และชอบพึ่งพาผู้ใหญ่ส่วนเด็กที่เลี้ยงดูแบบควบคุมน้อยไม่เชื้อพังไม่มีความรับผิดชอบและขาดสมาธิ เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบให้เหตุผลเป็นเด็กที่ไม่ก้าวร้าวรู้จักรับผิดชอบชั่วดีรู้สึกละอายเมื่อทำผิด

๒. ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ต่อการปลูกฝังและหล่อหลอมจริยธรรมให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นเดียวกันโดยปกติเด็กจะเรียนรู้เจตนาเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ด้วยการสังเกตเลียนแบบ มากกว่าที่จะได้มาจากการฟังคำสั่งของผู้ใหญ่โดยตรง ถ้าหากผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีลักษณะเด่นเป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมา เด็กก็มีแนวโน้มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ขึ้นมาเท่านั้น

๓. เพื่อนๆ ของเด็กเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรม และจริยธรรมบางอย่างให้เด็กได้รับรู้ รับผิดชอบต่อปฏิบัติเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้ายตามเพื่อนๆ ได้โดยเฉพาะในวัยรุ่นการทำอะไรตามเพื่อนจะเห็นได้ชัดที่สุด การเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กมิใช่มาจากเพื่อนเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังสามารถได้จากการได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน การเข้าใจกันและกันในระหว่างเด็กวัยเดียวกันเองด้วย ซึ่งเพื่อนๆ ดังกล่าวนี้นรวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและนอกโรงเรียนด้วย

๔. พระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ หรือท้องถิ่นที่เด็กนักเรียนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น และได้มอบให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนด้านจริยธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนนักศึกษาในท้องถิ่นนั้นด้วย

๕. สื่อมวลชนหรือสื่อมวลชนทุกรูปแบบในปัจจุบันนี้มีบทบาทสำคัญยิ่ง ต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงเจตนา ค่านิยมตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน นักเรียนนักศึกษา หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดไปถึงภาพยนตร์ บทเพลง หนังสืออ่านเป็นทั้งเครื่องปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรม ให้แก่เด็กและเยาวชนทุกวัย และในขณะเดียวกัน ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจด้านที่ช่วยปลูกฝังความมีจริยธรรมที่ดีแก่เยาวชนแล้ว ยังอาจเป็นเครื่องมือทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังหล่อหลอมให้เด็กนักเรียนนักศึกษาให้เป็นผู้คุณธรรมและจริยธรรมที่พึงปรารถนาได้ด้วย

๖. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมอยู่ถึงการจัดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่างๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างที่พึงปรารถนาของครูอาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่างๆ ตามหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการที่เกี่ยวกับจริยศึกษา โดยเฉพาะการจัดการกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษาในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนั้น ใช้วิธีการหล่อหลอมดังที่กล่าวมาในข้างต้นด้วยวิธีการใช้นิทานวรรณคดีหรือข่าวสารจากชีวิตจริง การใช้วีดิทัศน์ ภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง ภาพนิ่ง แผ่นโปสเตอร์การอธิบาย การเทศนา การดัดแปลงการสนทนา การยกย่องสรรเสริญ การชมเชย การแก้ไขและวิจารณ์ข้อบกพร่อง

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขด้วย ๘ คุณธรรมพื้นฐาน อันประกอบด้วย^{๔๔}

๑. ความขยัน ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้จนมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒. ความประหยัด ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอม ใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

๓. ความซื่อสัตย์ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

๔. ความมีวินัย ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

๕. ความสุภาพ ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง เป็นผู้มีการยาตงิยาม วางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

๖. ความสะอาด ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

๗. ความสามัคคี ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้บทบาทของคนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหา และจัดการความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

๘. ความมีน้ำใจ ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มี

^{๔๔} กระทรวงศึกษาธิการ, การปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.), ๒๕๔๓), หน้า ๓.

ความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กำหนดแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ มีส่วนหนึ่งเป็นการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่งตรงและใกล้เคียงกับคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ได้แก่^{๕๐}

๑. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตหมายถึง ผู้ที่ประพฤติตรงตามความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ และถือเป็นหลักความจริง ความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

๒. มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม ผู้มีวินัย หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียนและสังคมเป็นปกติวิสัย ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๓. อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข คนที่อยู่อย่างพอเพียง จัดเป็นคนที่มีความรอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ มีการวางแผนป้องกันความเสี่ยงและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

๔. มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การทำงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้ที่มุ่งมั่นในการทำงาน จัดเป็นผู้ที่มีความพยายามปฏิบัติหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายด้วยความเพียรพยายามทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบ และมีความภาคภูมิใจในผลงานนั้น

๕. มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน ผู้ที่มีจิตสาธารณะ จัดเป็นผู้ที่คิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

^{๕๐} สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, เอกสารประกอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑, แนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๓ – ๒๑๐.

ด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

จากนโยบายและมาตรฐานการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นนโยบายเร่งรัดในการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ นำความรู้เพื่อพัฒนาคน การปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการในสถานศึกษา จึงมีความครอบคลุมและเหมาะสมกับนักเรียนในโรงเรียนที่นำคุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถานการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุข

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเยาวชน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน คือ^{๕๑}

๑. ความตรงต่อเวลา
๒. ความมีระเบียบวินัย
๓. ความรับผิดชอบ
๔. ความมีจิตสำนึกสาธารณะ ความไม่เห็นแก่ตัว ความเสียสละเพื่อประโยชน์

ส่วนรวม

๕. การรู้จักหน้าที่และสิทธิของตน เคารพในหน้าที่และสิทธิของผู้อื่น
๖. การรู้จักประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น
๗. ความมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๘. ความเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบ กติกาของสังคม
๙. ความมีสติสัมปชัญญะ ความไม่ประมาท อดทนอดกลั้นต่ออุปสรรค กิเลสตัณหา
๑๐. ความเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ข้องเกี่ยวกับอบายมุขและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย
๑๑. ความกตัญญูต่อบุคคลที่ตนได้พบเจอ มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณ
๑๒. ความสำนึกในความเป็นไทย

กรมวิชาการได้กล่าวถึง คุณธรรมและจริยธรรมที่นักเรียนควรมีทั้งสิ้น ๑๐ ด้าน คือ^{๕๒}

^{๕๑} สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, **บทบาทครูพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนซื่อสัตย์**, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๓ – ๕๔.

^{๕๒} กรมวิชาการ, **แผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

๑. ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่แสดงออกซื่อตรง ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง สังคมและผู้อื่น รวมถึงมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป ความซื่อสัตย์นี้อาจความ ซื่อตรงต่อหน้าที่ ความสุจริตต่ออาชีพ รวมทั้งซื่อตรงต่อผู้อื่น จักเป็นที่เชื่อถือ เคารพนับถือในสังคม

๒. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรง การตัดสินเรื่องราว ต่างๆ โดยใช้เหตุผล มีหลักฐานชัดเจน และปราศจากความลำเอียงการปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรงไม่ ตกอยู่ในอคติ

๓. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความสงสาร และปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ผู้อื่น อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์มีความสุข ทั้งแสดงออกทางกาย วาจา ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน และร่วม ทั้งมีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ด้วย

๔. ความกตัญญูกตเวทีกตเวที หมายถึง การรู้จักสำนึกบุญคุณหรือความดีของผู้ทำ ประโยชน์ หรือให้ความช่วยเหลือแก่เรา เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ และตอบแทนบุญคุณต่อผู้มี บุญคุณต่อเรา

๕. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติให้ถูกต้องเหมาะสม กับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม เพื่อความสงบสุขในชีวิตของตนเอง และ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

๖. ความรับผิดชอบ หมายถึง นักเรียนต้องแสดงออกด้วยการเอาใจใส่ในการปฏิบัติ หน้าที่ การงานของตนเอง มีความตั้งใจในการที่ปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ นักเรียนต้องม ีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ครอบครัว สถาบันการศึกษา และเพื่อน

๗. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้แก่บุคคลที่ควรให้ด้วย กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่ส่วนร่วม

๘. ความสามัคคี หมายถึง ความร่วมมือ ร่วมใจ ของคนในหมู่คณะ ในการประกอบ กิจการงาน ทั้งนี้ความสามัคคีจะเกิดได้ บุคคลในหมู่คณะจะต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ แก่ส่วนร่วม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และรู้จักการแบ่งหน้าที่ในกลุ่ม เพื่อให้งานนั้นสำเร็จ บรรลุไปด้วยดี

๙. การประหยัด หมายถึง การยับยั้งระมัดระวัง การใช้สิ่งของทั้งหลาย ด้วยความ พอเหมาะพอควร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การประหยัดเวลา การประหยัดทรัพย์ การ ประหยัดถ้อยคำ

๑๐. ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้สติปัญญา พิจารณา ไตร่ตรอง และพิสูจน์ ให้ ประจักษ์ โดยไม่ต้องหลงงมงาย ไม่เป็นคนหุนเหินเชื่อคนง่าย

ดังนั้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามแนวทางต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นจัด ว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และมีได้จำเพาะว่าการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนนั้นเป็นหน้าที่

ของใครหรือกลุ่มใด แต่เป็นการประยุกต์ สร้างสรรค์ ให้เป็นรูปธรรมภายใต้ความร่วมมือร่วมใจระหว่างสถาบันครอบครัว วัด และสถานศึกษา โดยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกหลักจริยธรรมที่มีความเหมาะสมกับการปลูกฝังพฤติกรรมของนักเรียน ๕ ด้าน คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตา กรุณา ความกตัญญูกตเวที ความมีระเบียบวินัย ความประหยัด มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๒.๓.๕ พฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์

๑. ความหมายของความซื่อสัตย์

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้สรุปความซื่อสัตย์สุจริต เป็นรากฐานของความมั่นคงในทุก ๆ ด้าน ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตจะบ่งบอกถึงผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามทำให้เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของคนทั่วไป^{๕๓}

วรวรรณินี ราชสงฆ์ กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงความเป็นจริง เช่น ตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อคำพูด ตรงต่อกฎเกณฑ์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น^{๕๔}

สุมนธา แก่นกุล กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกรับผิดชอบหรือระดับจิตใจของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุสิ่งของ เมื่อบุคคลนั้นพบปะหรือสัมผัสระดับจิตใจ มีความมั่นคงมิได้ผันแปรไปตามความต้องการของตนเองหรือของผู้อื่น และบุคคลนั้นจะไม่ยึดเอาวัตถุสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเองมาเป็นของตน ทำตามสัญญาและระเบียบถือกฎเกณฑ์ของกลุ่มจะพูดตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะต่อต้านหรือขัดขวางผู้อื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือกฎเกณฑ์^{๕๕}

วิเชียร ขาบุตรบุญทริก กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การตรงต่อความเป็นจริง ไม่เบี่ยงเบนหรือแก่งัดพูดให้ผิดไปจากความเป็นจริง นอกจากนี้ยังหมายถึงความจริงใจ และจริงใจ^{๕๖}

^{๕๓} คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,(สำนักงาน), เอกสารการวิจัยเรื่องค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยและแผนงานสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๒๓), หน้า ๔๗

^{๕๔} วรวรรณินี ราชสงฆ์, การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและการใช้บทบาทสมมุติที่มีต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จังหวัดพัทลุง, ปรัญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖.

^{๕๕} สุมนธา แก่นกุล, “ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอฟะเ็ส สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร”,วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖.

^{๕๖} วิเชียร ขาบุตรบุญทริก, จริยธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (เลย : สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๕.

จากความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกอย่างเหมาะสม ตรงไปตรงมา ด้วยความเต็มใจและจริงใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. ประเภทของความซื่อสัตย์

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปผลการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นจริยธรรมที่เน้นความซื่อสัตย์ต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำนับสัญญาแบบแผน กฎหมาย ความถูกต้องอันดีงามและมีพฤติกรรม ดังนี้^{๕๗}

๑. ซื่อตรงต่อเวลา
๒. ซื่อตรงต่องานของตัวเองที่กำหนดไว้
๓. ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนเอง
๔. ซื่อตรงต่อคุณธรรม ที่ยึดถือปฏิบัติ
๕. ซื่อตรงต่อการนัดหมาย
๖. ซื่อตรงต่อการให้สัญญา
๗. ซื่อตรงต่อคำสั่งของครู
๘. ซื่อตรงต่อระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน
๙. ซื่อตรงต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
๑๐. ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานของผู้อื่น รู้จักแบ่งงานให้สมาชิกในกลุ่ม ไม่ก้าว

ทำงานของผู้อื่น

๑๑. ซื่อตรงต่อระเบียบแบบแผนประเพณี
๑๒. ซื่อตรงต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม
๑๓. ซื่อตรงต่องานที่หมู่คณะมอบหมาย
๑๔. ซื่อตรงต่อข้อมูลปัจจุบันโดยรู้จักจำแนกระหว่างข้อมูลและค่าประเมินของ

ผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

๑๕. มีความยุติธรรม

กรมสามัญศึกษา ได้วิเคราะห์โครงสร้างของความซื่อสัตย์เป็น ๔ ลักษณะ คือ^{๕๘}

^{๕๗} วิชาการ, (กรม,กระทรวงศึกษาธิการ), **แนวทางพัฒนาจริยธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๗ – ๑๔๘.

^{๕๘} กรมสามัญศึกษา, **ชุดการสอนปลูกฝังและการสร้างค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า๑๒๙ – ๑๓๑.

๑. ความซื่อตรงต่อตนเอง คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดเกรงกลัวต่อการกระทำผิด พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ

- ๑.๑ ไม่สับปลั๊กกลับกลอก
- ๑.๒ ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
- ๑.๓ มั่นคงต่อการกระทำดีของตน
- ๑.๔ ไม่คดโกงมีความตั้งใจจริง
- ๑.๕ ประพฤติตรงตามที่พูดและคิด

๒. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ

- ๒.๑ ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว
- ๒.๒ ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว

๓. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อตรงต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างาน ต่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ

- ๓.๑ ประพฤติตรงไปตรงมาไม่คิดคดต่อผู้อื่น
- ๓.๒ ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย
- ๓.๓ ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน
- ๓.๔ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น

๔. ความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคม และประเทศชาติ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ

- ๔.๑ ร่วมมือร่วมใจทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- ๔.๒ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนหรือเอาดีเข้าตน

๒.๓.๖ พฤติกรรมด้านความเมตตา

๑. ความหมายความเมตตา

ธนิษฐ จันทผล กล่าวว่า ความเมตตาการุณา เป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดสันติสุขและเป็นเครื่องค้ำจุนสังคมตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับโลก หากมนุษย์ทุกคนหรือส่วนมากมีคุณธรรมเรื่องความเมตตาการุณาแล้ว สังคมย่อมจะมีแต่ความสุขสงบและความก้าวหน้าปราศจากการเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ซึ่งกัน มนุษย์จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในสังคมใดก็ตามที่บุคคลมีความเมตตาการุณาน้อยสังคมนั้นย่อมจะมีปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความทุกข์ยาก การกดขี่ข่มเหงรังแกซึ่งกันและกัน ความเมตตาช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความเมตตาช่วยให้ชีวิตมีความสุข ทำให้ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งความเห็นแก่ตัวจะเป็นสิ่งทำลายชีวิตและสังคม คนที่มีความเมตตาการุณาอยู่เสมอ

ย่อมได้รับประโยชน์หลายอย่าง คือเป็นผู้ไม่มีกังวล มีความสุข จิตใจสงบ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป๗๗พฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงถึงความมีเมตตากรุณา^{๕๙}

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร) กล่าวถึงพฤติกรรมและผลที่เกิดจากความเมตตากรุณา คือ^{๖๐}

๑. นิสัยเมตตากรุณา ทำให้เกิดการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันของหมู่ มนุษย์ย่อมทำให้เกิดสันติสุขและมิตรภาพขึ้น แนวทางการอบรมนิสัยเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นโดยฝึกหัด ตนให้เห็นอกเห็นใจกัน รักผู้อื่นเหมือนรักตนเองให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นในทางที่ตน ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติตอบ มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีไม่เป็นคน โลภโมโหโหร้าย ไม่เป็นคนหลงมกมาย ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวไม่เป็นคนอิจฉาริษยา ไม่เป็นคนตดโกง ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความมีใจอารี เผื่อแผ่ มีใจมีดีเยือกเย็น มีปัญญารู้จักทางผิดทางชอบ มีอัธยาศัยอ่อนโยน มีสันดานซื่อตรง

๒. นิสัยเมตตากรุณาเป็นอุโบสถ เมตตากรุณาเป็นนายใจนานเอกที่สามารถขยี้ไล่โรคใจ คือ ความโกรธ ความไม่พอใจ ความพยายาม ความเบียดเบียนและความริษยา ให้หายจากไปจากใจ โรคใจตัวสำคัญ คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นสื่อให้เกิดโรคใจชนิดอื่นเพราะคนโลภจัดมี นิสัยเห็นแก่ตัว มือถือบาปปากถือศีล หวังผลประโยชน์ตัว เห็นแก่ได้ คนโทโสร้าย มีจิตใจอำมหิต เก็บ กต แต่เมื่อระเบิดออกมามีความรุนแรงมาก และคนเจ้าโมหะมักลุ่มหลงมกมาย

๓. นิสัยเมตตากรุณาเป็นอำนาจ มีอิทธิพลที่จูงใจคนให้มารวมอยู่ภายใต้ร่มเงาและให้ กระทำตามความคิดความเห็นของคนใดคนหนึ่ง นี่คือนำนาจมีอยู่ ๒ ประการ คือ อำนาจอันชอบธรรม และอำนาจอันผิดธรรม

๓.๑ อำนาจอันชอบธรรม หมายถึง อิทธิพลก่อปรด้วยคุณธรรม จูงใจคนให้สมัครใจ อยู่ในใต้ร่มเงาและโน้มแน้วให้ยินดีเต็มใจกระทำตามความคิดความอ่านของคนใดคนหนึ่งด้วยความ จงรักภักดีและด้วยความเคารพนับถือยำเกรง

๓.๒ อำนาจอันผิดธรรม หมายถึง อิทธิพลป่าเถื่อนก่อปรด้วยโทษ บังคับน้ำใจคนให้ ผืนใจอยู่ในภายใต้ร่มเงา และจำใจกระทำตามความคิดความเห็นของคนใดคนหนึ่งด้วยความเกรงขาม หวาดกลัว

^{๕๙} ธนินทร จำนงค์ผล, ผลของการใช้กรณีตัวอย่างที่มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดภาชี เขตพัฒนา กรุงเทพมหานคร, **สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖

^{๖๐} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร), **บทสร้างนิสัย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗), หน้า ๔๐๑ - ๔๑๕.

๔. แม่เมตตากรุณาโดยพึงแม่เมตตากรุณาแก่กันด้วยความตั้งใจแสดงออก ซึ่งเมตตากรุณาให้เกิดความรู้สึกรักผูกพันในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อนุเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน ช่วยทุกข์ภัยแก่กันและกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือถือการแสดงความเมตตากรุณาต่อกันว่าเป็นความสัมพันธ์ให้ระลึกถึงกันให้เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือกัน เป็นการสงเคราะห์กัน เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เพื่อให้ไม่วิวาทบาดหมางกัน เพื่อพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยให้แสดงความเมตตากรุณา ดังนี้

๔.๑ แสดงเมตตากรุณาทางใจ คือตั้งใจส่งเมตตากรุณาไปถึงกันหวังความสุขสวัสดิ์ปรารภความไม่มีเวรภัยซึ่งกันและกัน และคิดไม่เบียดเบียนกันตั้งใจไว้ช่วยทุกข์บำรุงสุขแก่กัน

๔.๒ แสดงเมตตากรุณาทางกาย คือ ช่วยทำประโยชน์สุข ปลดเปลื้องทุกข์ภัยแก่กัน ด้วยกาย ส่วนรวม เช่น การสุขาภิบาล การสาธารณสุข โรงเรียนพยาบาล โรงเรียนการประปาฯ ส่วนบุคคล เช่น ช่วยธุรกิจของเขาให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่เขา ช่วยเหลือยากจน พยาบาลช่วยคนเจ็บไข้ เกิดน้ำท่วมหรือคนตกน้ำช่วยให้เขาพ้นภัยอันตราย

๔.๓ แสดงเมตตากรุณาทางวาจา คือ ช่วยทำประโยชน์สุขปลดเปลื้องทุกข์ภัยแก่กัน และกันด้วยวาจา เช่น แนะนำพร้าสอน ตักเตือนห้ามปรามให้เขาทำดีละเว้นความชั่วเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ความเมตตากรุณานี้เป็นมหาเสน่ห์มหานิยมทั้งหลาย คนทั้งโลก แม้ไม่เคยรู้เรื่องนี้เลย พอเห็นหน้าตาผู้มีเมตตากรุณาแล้วก็รู้สึกถูกตาต้องใจทุกคนให้ความรักใคร่เคารพนับถือ ดังนั้นจึงขอเชิญชวนให้เพื่อนร่วมโลกด้วยกันเจริญเมตตากรุณาร่วมกันโดยกราแม่เมตตาหรือแสดงจิตแห่งความเมตตากรุณาให้แก่ผู้อื่น ดังคำกล่าวแม่เมตตาแก่สัตว์ทั่วไปว่า ขอเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายทุกถ้วนหน้า จงอย่ามีเวรต่อกันเลย จงอย่าทุกข์กายทุกข์ใจเลย รักษาตนให้มีสุข และรอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอยู่เถิด

๒.๓.๗ พฤติกรรมด้านความกตัญญูตเวท

๑. ความหมายความกตัญญูตเวท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของความกตัญญูตเวทไว้ว่า รู้อุปการะที่ท่านทำให้, (ผู้) รู้คุณท่านเป็นคำคู่กันกับกตเวทและได้ให้ความหมายของคำว่ากตเวทไว้ว่า (ผู้) สมองคุณท่าน เป็นคำคู่กันกับความกตัญญูตเวท^{๖๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่าความกตัญญูตเวทีกตเวทิตาไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์หมายถึงความเป็นคนความกตัญญูตเวท

^{๖๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๓๙), หน้า ๕.

กตเวทีและได้ให้ความหมายของคำว่า ความกตัญญูกตเวที หมายถึงผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนแยกออกเป็น ๒ ส่วนคือกตัญญูรู้คุณท่าน กตเวทีตอบแทนหรือสนองคุณท่าน^{๖๒}

พระเทพวิสุทธิเมธี กล่าวถึงคำความกตัญญูกตเวทีว่า เป็นคำที่มาด้วยกันเมื่อกล่าวถึงความกตัญญูกตเวที ก็ต้องกล่าวถึงกตเวทีไปโดยปริยายเพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ เมื่อกล่าวโดยสรุปความกตัญญูกตเวทีก็คือความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคลสัตว์สิ่งของและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อมกตเวทีคือพยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณช่วยเหลืออุปการะยกย่องบำรุงรักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงามเพื่อความสงบสุขของสังคมและเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๖๓}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของความกตัญญูกตเวทีไว้ว่าความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่ากตัญญูตา (ความกตัญญูกตเวที) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้นๆเรียกว่ากตเวทีตา (กตเวที) คนที่รู้บุญคุณเรียกว่าคนความกตัญญูกตเวทีคนที่ทำตอบแทนเรียกว่าคนกตเวที กตเวทีตามาหมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏนี้เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ได้ด้วยความสะดวก^{๖๔}

พระเทพวิสุทธิเวที (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูกตเวทีไว้ว่า คนในสมัยโบราณเขามองเห็นการณ์ไกลว่าอะไรจะเกิดขึ้นเขาจึงย้ำสอนกันมากในเรื่องนี้และถือว่าความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดียได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชนทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนาได้แก่ชาดกต่าง ๆ เป็นนิทานสอนใจก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูกตเวทีเกือบทุกเรื่องเพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจเจ็บไข้ดูแลรักษาช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ

ในประเทศจีนปรัชญาเมธีได้แก่งจื้อ ได้เขียนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทีให้ลูกปฏิบัติต่อ พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย สอนให้บุคคลรู้จักเคารพนบนอบนับถือผู้มีพระคุณประเพณีของจีน

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๖๓} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), **กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๖๔} พุทธทาสภิกขุ, **กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

เช่นตื่นเช้าต้องจัดรูป ๓ ดอกไปยื่นหน้าบ้านเพื่อไหว้ฟ้าดินเพื่อระลึกถึงบุญคุณของแผ่นดินและฟ้า
 ความสำคัญของความกตัญญูตเวทีนั้น สรุปได้ดังนี้^{๖๕}

๑. ความกตัญญูตเวที เป็นวัฒนธรรมที่ดั่งามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย
 ได้สอดแทรกความกตัญญูตเวที ไว้เกือบทุกเรื่องเช่นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายการบวชวัน
 ขึ้นปีใหม่วันสงกรานต์วันลอยกระทง เป็นต้น

๒. ความกตัญญูตเวที ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคงซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรม
 พื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเองโดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อ
 ตนเองความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัวโดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการีและบุตร
 ธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูตเวทีอันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้าง
 ออกไปความกตัญญูตเวทีช่วยให้โลกอยู่รอด ไม่มีปัญหาปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม
 ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป

๓. สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลายคนมีความกตัญญูตเวทีย่อม
 ระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทางและสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ฯลฯ
 ช่วยกันอนุรักษ์บำรุงรักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

๔. ความกตัญญูตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดีดูว่าเรามีคุณธรรมคือมีความกตัญญู
 กตเวทีขนาดไหนเขาปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เครือญาติอย่างไรคนดีย่อมมีความหนักแน่น
 อดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุขเพราะพ่อแม่เป็นพระประจำบ้านเป็นเทวดา
 ประจำบ้านไม่ต้องไปกราบไหว้เทวดาที่ไหนกราบไหว้บิดามารดาก็พอแล้ว การเคารพกราบไหว้พ่อแม่
 เป็นมงคลชีวิตความกตัญญูตเวทีนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นความ
 กตัญญูตเวทีไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้าน ที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อม ที่เราอยู่ทุกสิ่งล้วนมี
 บุญคุณทั้งสิ้นและความกตัญญูตเวที จึงเป็นคุณธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของคนดีเป็นวัฒนธรรมที่ดี
 งามและเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัวสังคมและโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ

โดยสรุป ความกตัญญูตเวทีก็คือความรู้ในบุญคุณและการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล
 คือพ่อแม่ ลูก เป็นต้น สัตว์สิ่งของและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อมคือ
 พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณช่วยเหลืออุปการะยกย่องบำรุงรักษาให้คงอยู่ในสภาพที่
 ดั่งามเพื่อความสงบสุขของสังคมและเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมความสำคัญของความ
 กตัญญูตเวที

^{๖๕} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร
 : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

๒. ประเภทของความกตัญญูทเวท

๑. ความกตัญญูทเวทต่อบุคคล

๑.๑ ความกตัญญูทเวทต่อบิดามารดา

ความกตัญญูทเวทต่อบิดามารดา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบิดามารดาเป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับฐานะของบิดามารดา จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่งเป็นปูชนียบุคคลของบุตรพระพุทธองค์ได้ตรัสฐานะของบิดามารดาไว้ ๔ ประการ^{๖๖}

๑. เป็นพระพรหมของบุตร เนื่องจากผู้เป็นบิดามารดามีความประพฤติดีเช่นกับพรหม เพราะท่านประพฤดิพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ได้แก่ เมตตาความรักและปรารถนาดีต่อบุตร กรุณาความสงสารห่วงใยเมื่อบุตรประสบทุกข์ มุทิตาความชื่นชมยินดีเมื่อบุตรได้ดี และอุเบกขาคอยฟังดูอยู่ห่างๆ ไม่ก้าวก่ายชีวิตเมื่อบุตรมีครอบครัวแล้ว

๒. เป็นบุรพเทพของบุตร เนื่องจากบิดามารดาได้ประพฤติดีตนเช่นกับเทพคือการไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตรมุ่งแต่ให้บุตรเกิดความสุขความเจริญเท่านั้นเช่นกับวิสุทธิเทพ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดของบุคคลหวังแต่จะให้มีความสุขเจริญรุ่งเรือง การที่บิดามารดาได้ชื่อว่าเป็นบุรพเทพเพราะว่าท่านได้ประพฤติดีตนดังเทพแก่บุตรก่อนเทพอื่นใด ดังนั้นเทพทั้งหลายนอกจากบิดามารดาล้วนเป็นเทพที่ทำอุปการคุณต่อบุตรภายหลังบิดามารดา จึงชื่อว่าปัจฉาเทพ

๓. เป็นบูรพาจารย์ของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ได้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนบุคคลอื่น นับตั้งแต่แรกเกิดมาบิดามารดาได้อบรมพร่ำสอน ให้รู้จักกินนอนเดินพูดตลอดจนความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จวบจนเติบโตใหญ่จึงเป็นครูอาจารย์คนแรกต่อมาบุตรจึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์คนอื่นนอกจากบิดามารดาเรียกว่า ปัจฉาจารย์

๔. เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้านสมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการเลี้ยงดูตอบแทนเช่นเดียวกับพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชาเพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติคือเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสและมีอุปการคุณต่อบุคคลด้วยการให้แนวทางสว่างทางปัญญาให้จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการบูชาเช่นเดียวกับบิดามารดาที่มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมหาศาลพระพุทธศาสนาแสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่าบุคคลอาศัยกำเนิดมาได้เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด^{๖๗}

เมื่อกล่าวโดยสรุป บิดามารดามีฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่บุตรอย่างมหาศาลและอยู่ในฐานะที่เป็นพระพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรกและอาหุไนยบุคคลของบุตรสมควรที่บุตรทุกคน

^{๖๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

^{๖๗} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๓.

จะต้องตระหนักในคุณูปการดังกล่าวด้วยการกระทำตอบแทนตามหน้าที่ของตนตั้งนั้นฐานะของบิดามารดาจึงเป็นฐานะที่สูงส่งสำหรับบุตร

ส่วนบุตรต้องตระหนักในหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาและมีความไม่ประมาทในการทำหน้าที่ของตนเองซึ่งหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดาปรากฏในสังคาลกสูตร คือ^{๖๘}

ประการที่ ๑ ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ เนื่องจากมารดาบิดาได้ดูแลและเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่ในครรภ์จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีการให้ดื่มน้ำนมดูแลสุขภาพให้แข็งแรงโดยไม่รังเกียจเช่นพาไปพบแพทย์ในคราวไม่สบายอาบอาบน้ำให้เมื่อสกปรกประคับประคองดูแลเป็นอย่างดีซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมากเมื่อบุตรเติบโตต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นการตอบแทนเพราะบิดามารดามีความหวังตั้งแต่ตอนแรกแล้วว่า เมื่อบุตรเติบโตมาจักเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน^{๖๙} อันเป็นวัฏจักรทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะต้องสืบทอดการเลี้ยงดูกันไปเป็นช่วงๆ บิดามารดาก็ต้องการให้บุตรเลี้ยงดูตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนชราภาพแม้ว่าบุตรจะมีครอบครัวแล้วก็ตามภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูบิดามารดาจะต้องทำอย่างต่อเนื่องตราบชั่วชีวิตของท่านการเลี้ยงดูต้องกระทำทั้งทางกายและทางใจ

ประการที่ ๒ ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน เมื่อบุตรเติบโตสามารถทำงานแทนบิดามารดาได้บุตรจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยกระทำกิจแทนมารดาบิดาเป็นการแบ่งเบาภาระของท่านเอาใจใส่ในกิจการงานของมารดาบิดาโดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวลเพราะว่าท่านทั้งสองได้ทำงานเพื่อบุตรและครอบครัวมานานแล้วเมื่อบุตรเติบโตแล้วท่านควรจะได้พักผ่อนกิจการต่างๆ ของครอบครัวที่มีอยู่บุตรควรจะได้มารับผิดชอบดูแลแทนท่านโดยมีบิดามารดาเป็นผู้ปรึกษาอยู่ใกล้ตัวบุตรที่ไม่ตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้ก็จะมีใจกิจการงานของครอบครัวปล่อยให้บิดามารดาทำงานเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวจนแก่ชราแม้บุตรจะเติบโตแล้วแต่ก็ยังให้บิดามารดาเลี้ยงดูอยู่

ประการที่ ๓ ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน บุตรจะต้องทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลของบิดามารดาให้ดำรงอยู่ตลอดไปเพราะบุตรถือว่าเป็นทายาทของบิดามารดาเพราะฉะนั้นการที่วงศ์ตระกูลจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมย่ำแย่ขึ้นอยู่กับบุตรเป็นประการสำคัญบุตรที่ดีผู้จะเป็นหัวหน้าครอบครัวและมิใช่เป็นเพียงผู้จะทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้นบุตรจะต้องให้วงศ์ตระกูลเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วยภาพลักษณ์แห่งความดีงามไม่ทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูลต้องรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลมิให้เสื่อมเสียด้วย^{๗๐}

^{๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๖๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๖๑.

^{๗๐} พระมหาภูณณฺฑ จันทร์จิต, หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๕๗-๕๙.

ประการที่ ๔ ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท หมายความว่า การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่จะรับทรัพย์มรดกของตระกูลเพื่อรักษาโศกะสมบัติที่บิดามารดามอบไว้ให้เช่นยึดถือในคำสั่งสอนของท่านมาปฏิบัติ เพราะว่าบุตรธิดาที่ดีจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของมารดาบิดา การที่บุตรธิดายึดถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน ย่อมสามารถรักษาทรัพย์สมบัติของตระกูลให้คงอยู่ตลอดไปได้ แต่ถ้าบุตรธิดาไม่ได้เอาใจใส่ต่อคำสั่งสอนของมารดาบิดา บุตรธิดาเหล่านั้นย่อมไม่สามารถจะรักษาโศกะสมบัติของท่านไว้ได้ เพราะไม่ได้ประพฤติดตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่ดีในการสืบทอดมรดกของวงศ์ตระกูล^{๗๑}

ประการที่ ๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ หมายความว่า การทำบุญในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความดีเพราะเป็นการสั่งสมบุญเป็นเหตุนำความสุขมาให้^{๗๒} และบุคคลผู้กระทำความบุญย่อมประสบกับห้วงแห่งบุญกุศลเพราะฉะนั้นการทำบุญกุศลแก่บิดามารดาหรือการทำให้ท่านมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัยในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงควรทำบุญให้ท่านตัวอย่างเช่นทำบุญในวันวาระครบรอบวันเกิดหรือพาท่านเหล่านั้นไปบำเพ็ญบุญกุศลในสถานที่ต่างๆ เพื่อช่วยกระตุ้นให้จิตใจน้อมไปในเรื่องความดีและเป็นการเพิ่มบุญกุศลให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น เมื่อท่านสิ้นชีวิตไปแล้วบุตรควรรับภาระหน้าที่ต่างๆ เริ่มตั้งแต่ประกอบพิธีศพจนกระทั่งการปลงศพตามประเพณีทางศาสนา นอกจากนี้พึงหาโอกาสอันเหมาะสมบำเพ็ญกุศลทักษิณาทานวาระตัวอย่างเช่นการทำบุญครบรอบวันตายเจ็ดวันหรือร้อยวันเป็นต้นการทำบุญอุทิศเป็นหน้าที่ของบุตรพึงกระทำให้แก่บิดามารดาทั้งในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่และหลังจากท่านเสียชีวิตแล้ว

ดังนั้นบุตรจะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดีทั้งทางกายและทางจิตใจให้ท่านมีความสุขเป็นอยู่ที่ดีมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ บุตรที่เลี้ยงดูเคารพบูชาบิดามารดาของตนย่อมได้รับการอนุเคราะห์จากท่านทั้งสองด้วยการอวยพรให้มีชีวิตที่ดีงามย่อมได้รับความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิตไม่มีความเสื่อม ดังคำที่ว่าเลี้ยงให้โตแล้วยังไม่พอสอดเลี้ยงให้ตายอีกเป็นเพราะบุตรไม่ตระหนักในหน้าที่ของตนเองพระพุทธศาสนากล่าวถึงบุคคลที่ทำงานแทนบิดามารดาว่าเป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญเป็นที่ยินดีของบุคคลต่างๆ เพราะได้ทำประโยชน์แก่บุคคลภายในครอบครัวและปวงญาติเขาย่อมมีความสุขในปัจจุบันแม้ละจากโลกนี้ไปแล้วย่อมประสบความสุขในโลกละวรรค์ บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและความเป็นที่รักใคร่ของครอบครัวควรหลีกเลี่ยงละเว้นอบายมุขทั้งหลายอันเป็นช่องทางที่นำมาซึ่งความฉิบหายแก่ตนเองและผู้อื่นชื่อว่าประพฤติดสมควรแก่ความเป็นทายาทของวงศ์ตระกูล

^{๗๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗ -๒๕๓/๒๐๒-๒๐๗.

^{๗๒} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

๑.๒ ความกตัญญูทวนเวทต่อครูอาจารย์

ในพระพุทธศาสนาครูมีบทบาทที่สำคัญมากครูอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร^{๗๓} ของศิษย์ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ในการสั่งสอนแนะนำชี้แจงชักจูง ช่วยบอกช่องทางหรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง^{๗๔} ความเป็นกัลยาณมิตรกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดีดังพุทธพจน์ที่ว่า ความมีมิตรดี^{๗๕} มีสหชาติ^{๗๖} มีเพื่อนดี^{๗๗} ถือได้ว่าเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์^{๗๘}

ครูมีฐานะเป็นปูชนียบุคคลซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่องครู เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมช่วยพัฒนา คนให้มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้นๆด้วยว่าคนที่ได้รับการพัฒนา แล้วย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคมให้เกิดการพัฒนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนาเมื่อศิษยานุศิษย์สืบทอดวิริยาธิปไตยแล้วได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณของครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ช่วยอนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เจริญด้วยวิชาความรู้และคุณความดีแล้วควรที่ศิษยานุศิษย์สืบทอดวิริยาธิปไตย จะต้องตอบแทนอุปการคุณของท่านโดยการประพฤติตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่ายแสดงความเคารพนับถือไม่ลบหลู่ดูหมิ่นหรือยกตนเทียมนานยัดเอาความกตัญญูทวนเวทที่เป็นอารมณ์ว่าผู้รู้คุณยอมยินดีในผู้มีพระคุณดังแมลงผึ้งรู้ว่าบัวมีคุณส่วนในด้านความสัมพันธ์กับอาจารย์ศิษย์พึงแสดงความเคารพนับถือตามหลักปฏิบัติในเรื่องทศ ๖ ดังนี้^{๗๙}

๑. พึงลุกขึ้นต้อนรับแสดงความเคารพเสมอเมื่อเห็นครูอาจารย์เดินผ่านหรือแม้ในกรณีที่กำลังสอนอยู่ในห้องเรียนการกระทำเช่นนี้เป็นการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตนและให้เกียรติครูผู้ให้วิชาความรู้

๒. เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจในบทเรียนจะต้องเข้าไปหาซักถามขอคำแนะนำปรึกษาฟังคำอธิบายแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่สติปัญญา

๓. ในเวลาเรียนจะต้องตั้งใจฟังด้วยดีไม่แสดงกิริยาที่ไม่สุภาพเช่นสูบบุหรี่หยอก ล้อเล่นกันซึ่งเป็นกิริยาอาการที่แสดงถึงความไม่เคารพไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

^{๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๘๘/๕๗.

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

^{๗๕} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒๔/๒๑/๔๓-๔).

^{๗๖} อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒).

^{๗๗} อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒).

^{๗๘} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๒/๓.

^{๗๙} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), **มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๔๕๑-๔๕๒.

๔. เมื่อครูอาจารย์มีกิจธุระเรียกใช้จะต้องเข้าไปเพื่อรับใช้บริการให้ความสะดวกซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระบางอย่างที่ครูไม่จำเป็นต้องทำด้วยตนเองหรือช่วยเป็นธุระในกิจการต่างๆ เช่น ช่วยส่งเอกสารช่วยเหลือหนังสือให้

๕. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพเพื่อไม่ให้เป็นที่หนักใจแก่ครูอาจารย์ เพราะครูอาจารย์ทั้งหลายย่อมต้องการเห็นศิษย์มีความรู้ดีมีความประพฤติดีและเชื่อฟังอยู่ในโอวาท^{๘๐} เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างเต็มที่และเข้าใจคุณค่าของการศึกษาอย่างแท้จริง เพราะธรรมชาติของสิ่งต่างๆ มีหลายชั้นหลายมิติที่สอดคล้องกับธรรมชาติจึงต้องขยายขอบเขตแห่งการแสวงหาความรู้เรื่อยไปไม่รู้จบ นั่นคือการศึกษาตามแบบแผนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเพียงเตรียมตัวผู้เรียนให้พร้อมที่จะขยายความรู้ด้วยตนเอง เหมือนการสอนวิธีจับปลา ผู้เรียนต้องประยุกต์ใช้วิธีการที่เรียนมาไปจับปลาด้วยตนเอง แหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารเปรียบเหมือนปลา วิธีการนั้นคือโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นวิธีกลั่นกรองข้อมูลไว้ใช้ประโยชน์ทันทั่วทั้งอันทำให้เป็นคนเก่งมีสมรรถภาพเป็นคนดีมีคุณภาพและมีความสุขในโลกยุคปัจจุบันที่เรียกกันว่าโลกไร้พรมแดน

๑.๓ ความกตัญญูทวนเวทต่อญาติญาติ

บุคคลผู้รู้จักกันผู้ที่มีความคุ้นเคยกันย่อมมีนัยกว้างกล่าวคือใครก็ตามที่เรา รู้จัก^{๘๑} ทั้งที่เป็นสายโลหิตคือญาติร่วมสายเลือดเดียวกันหรือไม่ใช่ก็ตามและเรามีความสนิทสนมคุ้นเคยมากหรือน้อยก็นับว่าเป็นญาติเหมือนกันและมีอีก๓คำคือมิตรอำมาตย์และสหายจะมาด้วยกันเสมอมีความหมายใกล้เคียงสอดคล้องกับคำว่าญาติมิตรคือคนรู้จักกันเพราะการใช้ของในเรือนร่วมกันเช่นให้ของแก่กันและกันหรือรับของจากกัน^{๘๒} อำมาตย์คือผู้ร่วมงานกันทำประโยชน์ร่วมกันเช่นปรึกษาหารือกันหรือไปมาด้วยกัน^{๘๓} สหายคือเพื่อนร่วมการทำงานในอิริยาบถทั้งหลายหรือผู้ไปด้วยในกิจทั้งหลายและผู้มีความเลื่อมและความเจริญร่วมกัน^{๘๔} ดังคำที่พระโพธิสัตว์กล่าวว่าบุคคล^{๘๕}

ชื่อว่าเป็นมิตรเพราะเดินร่วมกัน ๗ ก้าวเท่านั้น

ชื่อว่าเป็นสหายเพราะเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว

ชื่อว่าเป็นญาติเพราะอยู่ร่วมกัน ๑ เดือนหรือกึ่งเดือน

^{๘๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๒๐๓.

^{๘๑} พุทธศาสนิกฯ, พุทธจริยา, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓๕.

^{๘๒} ส.สพ.,ม.อ. (บาลี) ๑๓/๓๖๗.

^{๘๓} ส.สพ.,ม.อ. (บาลี) ๑๓/๓๖๗.

^{๘๔} ชุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๙๓-๓๙๔.

^{๘๕} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๘๓/๓๕.

ชื่อว่าเสมอกับตนก็เพราะอยู่ร่วมกันยิ่งกว่านั้น

ข้าพเจ้านั้นจะพึงละทิ้งมิตรที่ถือกาฬกณิซึ่งสนิทสนมกันมานานเพราะเหตุแห่งความสุขส่วนตัวได้อย่างไร

ญาติจึงมีความสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ว่าวิสสาสปรมาญาติแปลว่าญาติมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง^{๘๖} ความหมายของญาติในแง่นี้หมายรวมถึงบุคคลทั่วไปที่เรารู้จักมีความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นกันเองญาติในความหมายอย่างกว้างตามพระพุทธพจน์ที่ว่าความคุ้นเคยกันชื่อว่าเป็นญาติอย่างยิ่งนั้นทรงแสดงหลักการสากลไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้โลกเกิดสันติสุขจากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างญาติ

จากการศึกษาพบว่าญาติเป็นบุคคลที่สำคัญเป็นกำลังในการสร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูลให้ตั้งมั่นยั่งยืนและเป็นที่ยำเกรงของชนทั้งหลายเปรียบเหมือนต้นไม้ถ้าขึ้นอยู่เป็นหมู่เป็นดงเป็นป่าหากมีพายุใหญ่พัดมาก็ทานพายุได้ไม่หักโค่นเพราะต่างอิงอาศัยค้ำจุนกันและกันจึงปลอดภัยไม่มีอันตรายหากจะเสียหายบ้างก็เพียงใบร่วงหรือกิ่งหักตรงกันข้ามกับต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยวแม้จะเป็นไม้ใหญ่ไม่มีต้นอื่นห้อมล้อมเมื่อมีพายุใหญ่พัดมาก็ย่อมหักหรือโค่นล้มไปเพราะไม่มีที่อิงอาศัยต้านทาน แม้ต้นไม้ยังต้องอิงอาศัยต้นไม้อื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่แวดล้อมเป็นเครื่องต้านทานจึงสามารถตั้งอยู่ยืนยงได้ไม่มีอันตรายทั้งยังเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกฉันใดมนุษย์ทั้งหลายย่อมเหมือนกันฉันนั้นกล่าวคือจะเจริญและปลอดภัยไม่มีอันตรายจำเป็นต้องมีวงศ์ญาติเป็นกำลังช่วยอุดหนุนให้เจริญยั่งยืนช่วยป้องกันและกำจัดอันตรายได้ดังคำที่พระโพธิสัตว์กล่าวว่า, ญาติทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกันมากย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จแม้ต้นไม้ที่เกิดเป็นดงเป็นป่าย่อมต้านทานพายุได้พายุย่อมพัดต้นไม้ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวแม้เป็นไม้ใหญ่เป็นเจ้าแห่งป่าให้หักโค่นได้^{๘๗}

๒. ความกตัญญูทเวทิต่อสถาบันหลัก

ในประเทศไทยมีสถาบันหลัก ๓ สถาบันคือสถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันชาติเป็นสถาบันหนึ่งซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่างที่เป็นเครื่องหมายของความ เป็นชาติแต่องค์ประกอบสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

๒.๑ ความกตัญญูทเวทิต่อประเทศชาติ

ในสถาบันแรกคือชาติคำว่าชาติหมายถึงประเทศ ประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ กลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติศาสนาภาษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาขนบธรรมเนียม

^{๘๖} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

^{๘๗} พ.ร. (ไทย) ๒๗/๗๔/๓๑.

ประเพณีและวัฒนธรรมอย่างเดียวกันหรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน ประชาชาติที่ว่า^{๘๘} “ทุกคนที่อยู่ในชาติได้อาศัยบุญคุณของแผ่นดินที่ตนได้อยู่อาศัยจะต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้แล้วจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อกตเวทีกตเวทิต่อชาติและถือว่าเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้ามีความมั่นคงและเพื่อให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงคนในชาติจะต้องมีความพร้อมเพรียงร่วมมือร่วมใจมีความรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อกตเวทีกตเวทิต่อประเทศชาติจึงต้องปฏิบัติต่อประเทศชาติ

วีระชัย มีชอบธรรม กล่าวถึงการปฏิบัติต่อประเทศชาติว่า^{๘๙}

๑. ต้องจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของชาติ เป็นที่เคารพสักการบูชาของประชาชนชาวไทยทุกคน นอกจากนี้สถาบันดังกล่าวยังเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติไทยด้วยดังนั้นตราบโดที่สถาบันทั้ง ๓ ยังคงอยู่คนไทยและความเป็นไทยก็จะดำรงอยู่ได้เพราะประเทศชาติเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชาติศาสนาช่วยให้สังคมมีความสุขประชาชนมีศีลธรรมไม่เบียดเบียนไม่สร้างความเดือดร้อนแก่กันสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศดังนั้นจึงเป็นหน้าที่สำคัญของคนไทยทุกคนที่จะต้องจงรักภักดีและปกป้องรักษาชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทยให้ดำรงอยู่ตลอดไป

๒. ต้องรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศประชาชนทุกคนจึงมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญของชาติก็ได้กำหนดไว้ว่าเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องดำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๓. ปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของชาติประเทศชาติเป็นของประชาชนชาวไทยทุกคนดังนั้นในฐานะที่เป็นประชาชนส่วนหนึ่งของประเทศจึงต้องมีหน้าที่ปกป้องและรักษาซึ่งความเป็นเอกราชความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติ

๔. ส่งเสริมและรักษาเกียรติของชาติภาคภูมิใจในความเป็นไทยและนิยมไทยและช่วยกันรักษาความเป็นไทยไว้ดังเช่นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า, ขอให้ทุกคนระลึกถึงว่าทุกคนมีหน้าที่ทั้งนั้นที่จะรักษาความเป็นไทยนี้ไว้ทั้งใจทั้งในหมู่คณะทั้งชาติ’

^{๘๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๒๖๖.

^{๘๙} วีระชัย มีชอบธรรม, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖, (กรุงเทพมหานคร : หจก. อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐-๒๑.

๕. สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติมีความเมตตากรุณาต่อกันซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ

๖. เสียสละประโยชน์ส่วนตัวและแม้แต่ชีวิตเพื่อประเทศชาติ

๗. ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองดีโดยการรับราชการทหารประกอบอาชีพสุจริตและเสียสละภาษีอากรเพื่อพัฒนาประเทศ

๘. ยกย่องให้เกียรติผู้ที่ทำหน้าที่ป้องกันและเสียสละเพื่อประเทศชาติ

๒.๒ ความกตัญญูต่องานต่อพระศาสนา

พุทธศาสนิกชนควรระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนและทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ให้ผู้นับถือได้รู้และปฏิบัติตามสืบมาจนบัดนี้การที่พระพุทธศาสนาจะทรงอยู่หรือดำรงอยู่ได้หรือจะเจริญก้าวหน้าหรือสูงส่งขึ้นกว่าเดิมได้นั้นจะต้องอาศัยพุทธบริษัทเป็นกำลังสำคัญในการช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและเผยแผ่ให้สืบเนื่องยาวนานต่อไป การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะแม้แต่พระพุทธองค์ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐสุดในโลกก็ทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรมเคารพพระธรรมดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า ,ดูกรอานนท์พระธรรมและพระวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอพระธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา^{๙๐} พระพุทธดำรัสนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญซึ่งพระธรรมก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ^{๙๑}ให้ถือเป็นเหมือนตัวแทนพระพุทธเจ้านั่นเองและให้พุทธบริษัททั้งหมดอยู่กันตามหลักการของพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกถือเอาพระไตรปิฎกเป็นที่พึ่งพิงและอ้างอิงเป็นมาตรฐานสุดท้ายในการตัดสินใจ^{๙๒} โดยการจัดตั้งศึกษาศาสนาให้ซาบซึ้งว่าส่วนนี้ข้อห้ามส่วนนี้ข้ออนุญาตส่วนนี้ควรเว้นส่วนนี้ควรปฏิบัติและประพฤติปฏิบัติตามโอวาทในศาสนานี้ชื่อว่าคนความกตัญญูต่องานต่อพระศาสนา^{๙๓} ดังนั้นพุทธบริษัทจะต้องตอบแทนพระคุณของพระองค์ด้วยอามิสบูชาไม้ดอกไม้ของหอมอาภรณ์รูปเทียนปัจจัย๔คืออาหารที่อยู่อาศัยผ้ายาการรักษาโรคและตอบแทนด้วยปฏิบัติบูชาคือบูชาด้วยการปฏิบัติได้แก่การบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญา

^{๙๐} (ที.มหา. (บาลี)๑๐/๑๔๒/๑๓๙.,

^{๙๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๓.

^{๙๒} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), ,พระธรรมวินัย กฎหมาย ติฎฐี และผลประโยชน์ กรณีความเห็นขัดแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับใหม่, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๗, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๙.

^{๙๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๔๒๐.

๒.๓ ความกตัญญูทเวที่ต่อพระมหากษัตริย์

ในสังคมไทยสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่สูงยิ่งในความรู้สึกของคนไทย อาจจะ เป็นเพราะว่ากษัตริย์ไทยนั้นทรงเป็นผู้นำในทุกทางในอดีตก็เป็นแม่ทัพออกหน้าทหารในการรบกับ ศัตรู ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อ และผู้ปกครองลูก คือ ไพร่ฟ้าประชา ราชบุรุษ คนไทยจึงรักและเทิดทูน กษัตริย์ฝังแน่นลงไปในสายเลือด รักและเคารพกษัตริย์เพราะถือว่า พระองค์ได้ประกอบคุณความดี สิ่งใดเป็นของกษัตริย์คนไทยก็เคารพบูชา เพราะถือว่าเป็นของสูง ความรู้สึกสำนึกในพระมหา กรุณาธิคุณนี้ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนพระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ ทรงเป็นแบบอย่าง ในคุณงามความดีทุกด้านแก่อาณาประชาราษฎร์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความรักความหวังของคนไทย ทั้งชาติ ได้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติไทยอย่างใหญ่หลวง ยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบกับได้ ไม่ ว่าในสมัยใด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งก่อนและหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เอกราชของชาติ ความเจริญของประเทศ ความร่มเย็น เป็นสุข และความภูมิใจในความเป็นไทยเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ไทยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้าง สมไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานไทย^{๙๔}

เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระคุณต่อประชาราษฎร์ ประชาชนต้องตอบแทน พระคุณของพระองค์ โดยปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท และปฏิบัติตามกฎหมาย ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม วัฒนธรรมอันดีงาม ประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์สุจริต หมั่นประกอบกิจ อันเป็นหน้าที่ของตน เพื่อให้ตนมีหลักฐานและช่วยประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสามารถดำรง อิศราภาพไว้ได้ตลอดไป เมื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ก็เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมด้วย เว้นการฉ้อ ราษฎร์บังหลวง ประกอบสัมมาอาชีพในการดำเนินชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างแต่สิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ ตน ครอบครัว ประเทศชาติ และพระศาสนา เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูใน พระมหากษัตริย์

๓. ประโยชน์ของความกตัญญูทเวที่

๑. ประโยชน์ต่อตนเอง

ในพระพุทธศาสนาบุคคลที่มีความกตัญญูทเวที่ ขณะที่มีชีวิตอยู่ย่อมมี ความสุขความเจริญและได้รับการสรรเสริญดังพระพุทธพจน์ว่ากุลบุตรในโลกนี้สักการะเคารพนับถือ บูชา มารดาบิดา บุตรภรรยา ทาสกรรมกรคนใช้ เพื่อนชานาเพื่อนร่วมงาน เทวดาผู้รับพิธีกรรมและ สมณพราหมณ์ด้วยโศกทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรงอาบ เหนือต่างน้ำประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรมมารดาบิดา บุตรภรรยา ทาสกรรมกรคนใช้ เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน เทวดาผู้รับพิธีกรรมและสมณพราหมณ์ผู้ได้รับสักการะเคารพนับถือบูชาแล้วย่อม

^{๙๔} วีระชัย มีชอบธรรม, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖, หน้า ๖๘.

อนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ‘ของท่านจะมีชีวิตยืนนานมีอายุยืนนาน’ กุลบุตรผู้อันมารดาบิดา, บุตรภรรยาทาสกรรมกรคนใช้, เพื่อนชวานาเพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพลีกรรมและสมณพราหมณ์อนุเคราะห์แล้วพึงหวังได้ความเจริญอย่างเดียวยังไม่มีความเสื่อมเลย^{๙๕} และเมื่อบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีกตเวทิสิ้นชีวิตไปย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ดังพระพุทธพจน์ว่า มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประจำท่านเรียกว่าพรหมบุรพาจารย์และอาหุไนบุคคลของบุตรทั้งหลายเพราะเหตุนี้บัณฑิตพึงนมัสการและสักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าวน้ำผ้าที่นอนการอบกลิ่นการให้อาบน้ำและการชำระเท้าเพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้นแลบัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เองเขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๙๖} บุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีกตเวทิสืบปฏิบัติชอบในพ่อแม่ตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือสาวกของตถาคตย่อมดูแลตนไม่ให้ถูกกำจัดไม่ให้ถูกทำลายไม่มีความเสียหายไม่ถูกผู้รู้ติเตียนและประสบบุญเป็นอันมาก ดังพระพุทธพจน์ว่า นรชนผู้ปฏิบัติชอบในมารดาบิดาตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือสาวกของตถาคตนั้น ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก เพราะการประพฤติธรรมในมารดาบิดานั้นบัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้แล เขาจากโลกนี้ไปแล้วจึงบันเทิงในสวรรค์ประสบบุญเป็นอันมาก ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนความกตัญญูกตเวทีกตเวทิสืบปฏิบัติไว้ดังนี้^{๙๗}

๑. เป็นสัตบุรุษ ได้แก่ คนดีมีคุณธรรมเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนาเพราะความกตัญญูกตเวทีกตเวทิสืบปฏิบัติ^{๙๘}

๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีกตเวทิสืบปฏิบัติต้องฝึกฝนตนมาดีสามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ซึ่งมิใช่จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้^{๙๙}

๓. ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพฤติตนถูกต้องชีวิตจึงมีแต่ความเจริญและยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่นๆ ด้วย^{๑๐๐}

๔. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่งประกอบด้วยคุณธรรมอันดีและเป็นแบบอย่างแก่คนอื่นได้จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย^{๑๐๑}

๕. ประพฤติสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะความกตัญญูกตเวทีกตเวทิสืบปฏิบัติก่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ชีวิตเป็นอุดมมงคลในชีวิต^{๑๐๒}

^{๙๕} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๗.

^{๙๖} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๙๗} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔/๗.

^{๙๘} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๙๙} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๑๐๐} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๗๗.

^{๑๐๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๑/๒๘๒.

๒. ประโยชน์ต่อสังคม

บุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีย่อมทำให้บุคคลผู้เกี่ยวข้องคบหาสมาคมได้รับแต่ประโยชน์สุขโดยส่วนเดียว ในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของการคบหาสมาคมไว้มากมาย เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิตและการบูชาคนควรบูชา^{๑๐๓} คบคนเช่นใดก็เป็นเช่นนั้น ผู้ใดห่อถักด้วยใจไม่วางใจไม่วางใจนั้นย่อมพลอยมีกลิ่นหอมฟุ้ง การเสวนากับนักปราชญ์ย่อมมีผลอย่างนั้น^{๑๐๔} ปราชญ์ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำไม่ชวนทำสิ่งที่ไม่เป็นเรื่อง^{๑๐๕} พึงมองเห็นคนมีปัญหาที่ขอบซี้โทษพูดจาซ่่มซี้เหมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์คนเช่นนั้น เป็นบัณฑิตควรคบได้ คบคนเช่นนั้นมีแต่ดีขึ้นไม่เลวลงพึงแนะนำตักเตือนเถิดพึงพราสอนเถิดพึงห้ามปรามจากความชั่วเถิด คนที่ทำเช่นนั้นย่อมเป็นที่รักของสัตว์บุรุษไม่เป็นที่รักของสัตว์บุรุษ ธีรชนผู้ร่วมด้วยเป็นสุขเหมือนสมาคมแห่งญาติ^{๑๐๖}

จากการศึกษาพบว่า บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทีย่อมไม่เพียงแต่รู้คุณของผู้มีพระคุณและสนองคุณเท่านั้นยังมีคุณธรรมอย่างอื่นอีกด้วยคือเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตากรุณาปรานีโอบอ้อมอารีเพื่อแผ่แก่ผู้น้อยที่ทำดีแก่ตนเป็นผู้มีน้อยก็มีความเคารพเชื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ที่มีพระเดชพระคุณแก่ตนยกย่องเชิดชูไว้ในที่มีบุญคุณบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทีย่อมจะดำเนินชีวิตตนเพื่อประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของสังคม

๒.๓.๘ พฤติกรรมด้านความมีระเบียบวินัย

๑. ความหมายความมีระเบียบวินัย

ภิญโญ สาร กล่าวว่า วินัยหมายถึง ระเบียบข้อบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติ^{๑๐๗}

ประเทิน มหาจันทร์ ได้กล่าวว่า วินัย หมายถึงการบังคับตนเองให้อยู่ในระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ กฎหมายและประเพณีอันดีงาม^{๑๐๘}

^{๑๐๒} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๑๐๓} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๑๐๔} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๒๕๔/๒๘๓.

^{๑๐๕} พ.บ. (ไทย) ๒๗/๑๘๑๙/๓๕๕.

^{๑๐๖} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๗๗/๕๒.

^{๑๐๗} ภิญโญ สาร, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๙๙.

^{๑๐๘} ประเทิน มหาจันทร์, **เลี้ยงลูกถูกวิธี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โรงเรียนสตรีเนติศึกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๔.

พนัส หันนาคินท์ กล่าวว่า วินัย หมายถึง มาตรการที่สร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ และเป็นการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ซึ่งมักจะเรียกกันว่า วินัยกับระเบียบควบคู่กันว่า “ระเบียบวินัย”^{๑๐๙}

ประจักษ์ ปราบุญเหลือม สรุปความหมายว่า วินัยหมายถึง ความประพฤติของนักเรียนโดยนักเรียนปฏิบัติตามคำสั่งหรือระเบียบข้อบังคับของ โรงเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้นักเรียนรู้จักควบคุมตนเอง เห็นพ้องกับข้อบังคับที่กำหนดไว้เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยอันจะนำมาซึ่ง ความเสมอภาคและเกิดสันติสุขแก่เพื่อนในโรงเรียน เกี่ยวกับวินัย คุณธรรม และจริยธรรม^{๑๑๐}

ประสาธ อิศรปริดา สรุปความหมายว่า การที่ได้จะมีวินัยหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การสั่งสอนอบรม (Training By Instruction) หรือการปฏิบัติอย่างเหมาะสมของครูเมื่อพิจารณาความหมายของวินัยตามนัยนี้ วินัยจึงเป็นเรื่องย่อยเรื่องหนึ่ง (Subset) ของการจัดการห้องเรียน^{๑๑๑}

จากความหมายของวินัยที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า วินัย หมายถึงการอยู่ใน กฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐาน รวมทั้ง ระเบียบแบบแผนหรือข้อบังคับของสังคม เพื่อความสงบสุขของตนเองและ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้นการพัฒนาการส่งเสริมวินัยให้นักเรียนจึงครอบคลุมถึง การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบ แบบแผนและข้อบังคับของ โรงเรียนและสังคมได้อย่างเหมาะสมการประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ ในสังคม โดยแบ่งเป็นระเบียบภายนอก คือ การปฏิบัติตามระเบียบเพื่อไม่ให้ถูกลงโทษ

๒. ประเภทของวินัย

สุชา จันท์ธอม และสุรางค์ จันท์ธอม ได้แบ่งวินัยออกเป็น ๒ ประเภทคือ^{๑๑๒}

๑. วินัยในตนเอง คือ กระบวนการหรือวิธีการควบคุมตนเองโดยตนเป็นผู้ ให้นำตนเองให้ประพฤติไปตามแนวทางที่เลือกไว้

๒. วินัยทางสังคมและวินัยในหมู่คณะ หมายถึง การใช้ระเบียบข้อบังคับ กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ เพื่อเป็นเครื่องมือรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในสังคม

^{๑๐๙} พนัส หันนาคินท์, **หลักการบริหารโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช , ๒๕๒๙), หน้า ๒๙๒.

^{๑๑๐} ประจักษ์ ปราบุญเหลือม. การเสริมสร้างวินัยนักเรียน โรงเรียนโนนสูงศรีธานี อำเภอโนนสูงจังหวัด นครราชสีมา. **การศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม.** มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2547.

^{๑๑๑} ประสาธ อิศรปริดา. **สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 5.กรุงเทพฯ : กราฟิการ์ต, พยัพ มาลัยศรี.

^{๑๑๒} สุชา จันท์ธอม และสุรางค์ จันท์ธอม อ้างใน กรมวิชาการ, **ผู้บริหารผู้นำการพัฒนาการเรียน การสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

วัลลภา จันทรเพ็ญ ได้แบ่งวินัยออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่^{๑๑๓}

๑. วินัยภายนอก หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งประพฤติปฏิบัติโดยเกรงกลัวอำนาจหรือการถูกลงโทษเป็นการปฏิบัติที่บุคคลดังกล่าวไม่มีความเต็มใจตกอยู่ในภาวะจำยอมถูกควบคุม วินัยภายนอกเกิดจากการใช้อำนาจบางอย่างบังคับให้บุคคลปฏิบัติตามซึ่งบุคคลอาจกระทำเพียงชั่วขณะเมื่ออำนาจนั้นคงอยู่ แต่เมื่ออำนาจบังคับหมดไป วินัยก็จะหมดไปด้วยเช่นกัน

๒. วินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับคนขึ้นโดยสมัครใจ ไม่มีใครบังคับหรือถูกควบคุมจากอำนาจใด ๆ และข้อประพฤติปฏิบัติต้องไม่ขัดกับความสงบสุขของสังคม วินัยในตนเองเกิดขึ้นจากความสมัครใจของบุคคลที่ผ่านการเรียนรู้อบรมและเลือกสรรไว้เป็นหลักปฏิบัติประจำตน

สรุปได้ว่า วินัย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ วินัยภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนเองประพฤติปฏิบัติด้วยความเต็มใจ วินัยในตนเองเกิดขึ้นจากความสมัครใจของบุคคลที่ผ่านการเรียนรู้อบรมและเลือกสรรไว้เป็นหลักปฏิบัติประจำตนและวินัยภายนอก เกิดจากสภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นสิ่งกำหนด ใช้อำนาจบางอย่างบังคับให้บุคคลปฏิบัติตาม

๒.๓.๙ พฤติกรรมด้านความประหยัด

๑. ความหมายความประหยัด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงแนวทางส่งเสริมการประหยัดและอดออม ใน ๕ ประการ คือ^{๑๑๔}

๑. มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีลักษณะนิสัยสันโดษ
๒. มีความรู้จักพอดีในการบริโภค-อุปโภค ไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสุร่าย หรือตระหนี่ถี่เหนียว
๓. รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติของส่วนตนอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
๔. รู้จักใช้ทรัพยากรและเวลาได้เหมาะสมและเป็นประโยชน์มากที่สุด
๕. มีการวางแผนในการใช้จ่ายอย่างรอบคอบโดยมีสัดส่วนของการใช้จ่ายกับการออมให้ได้สมดุลกัน เช่น ใช้จ่ายส่วนตัว ใช้จ่ายทำบุญและฝากออมสินไว้ เป็นต้น

^{๑๑๓} วัลลภา จันทรเพ็ญ, การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรม ตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๙๗.

^{๑๑๔} คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,(สำนักงาน), **เอกสารการวิจัยเรื่องค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคม**, ๒๕๒๓, หน้า ๖ – ๗.

ลินดา สุวรรณดี ได้ศึกษาพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในด้านการลดปริมาณขยะ โดยยึดหลัก 5R พบว่าพฤติกรรมการใช้สิ่งของอย่างคุ้มค่า คือ การใช้สิ่งของต่างๆ อย่างประหยัดเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยการใช้ซ้ำ การซ่อมแซม และการแยกขยะเพื่อแปรสภาพต่อไปและพฤติกรรมหลักเกี่ยวกับการสร้างขยะ คือ พฤติกรรมใช้สิ่งของต่างๆ เท่าที่จำเป็น โดยการใช้สิ่งทดแทนเพื่อไม่ให้เกิดการสร้างขยะและการปฏิเสธที่ใช้ผลิตภัณฑ์ฟุ่มเฟือย หรือเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม^{๑๑๕}

เกษม ศิริสัมพันธ์ กล่าวว่า ลักษณะของผู้ที่มีความประหยัดและออมมีลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้^{๑๑๖}

๑. มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย
๒. มีความพอดีในความบริโภคและเว้นการฟุ้งเฟ้อที่เกินความสามารถของตน
๓. ใช้ทรัพยากรและเวลาให้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุด
๔. คำนึงถึงฐานะและเศรษฐกิจ คิดก่อนจ่าย ใช้ที่จำเป็น
๕. ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายหรือตระหนี่ถี่เหนียวเกินไป
๖. จัดงานและประกอบพิธีการต่างๆ โดยใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามกำลังทรัพย์ที่เรามี
๗. เพิ่มพูนทรัพย์ด้วยการเก็บและนำไปทำให้เกิดประโยชน์โดยสุจริต
๘. รู้จักใช้ และรักษา และบูรณทรัพย์ทั้งของตนเองและส่วนรวม
๙. วางแผนการใช้จ่ายให้รอบคอบอย่างมีสัดส่วนและออมไว้บ้างตามสมควร

มาแคน (Macan) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการประหยัดเวลาว่า การบริหารเวลาที่ดี ประกอบด้วยการประเมินตารางทำงาน กำหนดลำดับ ก่อน-หลัง แบ่งงาน กำหนดเป้าหมายระยะสั้น และทบทวนเป้าหมายนั้น ๆ^{๑๑๗}

จากพฤติกรรมการประหยัดและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า จะเห็นว่าในการใช้ทรัพยากรหรือสิ่งใดควรคำนึงถึงความคุ้มค่า การใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและมีประโยชน์ตรงกับความต้องการและตรงกับเป้าหมายที่คาดหวังไว้และยึดหลักความพอเพียงเป็นสำคัญสำนักงาน

^{๑๑๕} ลินดา สุวรรณดี, ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการลดปริมาณขยะของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการรุ่งอรุณ, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^{๑๑๖} เกษม ศิริสัมพันธ์, แนวปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของชาติ ๕ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๕), หน้า ๑ – ๓.

^{๑๑๗} Macan อังโน ชวนชัย เชื้อสาธุชน, ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมของพฤติกรรมประหยัดทรัพยากรของอาจารย์ในสถาบันราชภัฏ, (อุบลราชธานี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๖, หน้า ๙.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงแนวทางส่งเสริมการประหยัดและอดออม ใน ๕ ประการ คือ

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าจากผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งงานวิจัยภายในประเทศและผลงานการวิจัยจากต่างประเทศ

๒.๔.๑ งานวิจัยภายในประเทศ

คมเพชร ฉัตรศุภกุล ได้วิจัยเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่กำลังเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๓ เพศชายและหญิง อายุ ๑๓ ปี ในเขตการศึกษาที่ ๑ – ๑๒ ที่ครอบคลุมจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๒,๑๐๙ คนพบว่า ความกตัญญูตกอยู่ในระดับมาก ส่วนความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความมีวินัย ความมั่นใจ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และความสะอาดอยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามความคิดเห็นของบิดา มารดา จำนวน ๑๐๐ คน ครูอาจารย์ ๑๐๐ คน และสื่อมวลชนจำนวน ๘๐ คน พบว่า ส่วนมากขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ขาดความอดทน ไม่มีวิริยะอุตสาหะ ไม่ค่อยมีน้ำใจ ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ประหยัดแต่ฟุ่มเฟือย ไม่เชื่อฟังครู-อาจารย์ บิดามารดา ไม่ซื่อสัตย์ ไม่ตรงต่อเวลา ก้าวร้าวใช้ความรุนแรงไม่ได้รับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมจากทางบ้าน เลียนแบบสื่อโฆษณา โดยขาดวิจารณญาณ รับวัฒนธรรมจากต่างชาติโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบตามลำดับ^{๑๑๘}

เจริญ เวียงยศ ได้วิจัยเรื่อง ปัญหาการบริหารงานปกครองนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดกรมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าการส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรมและจริยธรรม การแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน การดำเนินงานส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยและการประเมินผลงานปกครองนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่หัวหน้างานปกครองมีความเห็นแตกต่างกัน^{๑๑๙}

^{๑๑๘} คมเพชร ฉัตรศุภกุล, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทย(ระดับมัธยม), ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑- ๗๓.

^{๑๑๙} เจริญ เวียงยศ, ปัญหาการบริหารงานปกครองนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษสังกัดกรมสามัญศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘),

พัชรา บุญเล่า ได้วิจัยเรื่อง ผลของการเข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๓ พบว่า นักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มภายหลังการทดลอง มีจริยธรรมทางด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีวินัยในตนเอง ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการพึ่งตนเอง ด้านความขยันหมั่นเพียรและด้านความเสียสละ แตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และนักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม ภายหลังการทดลอง ๑ สัปดาห์ ๑ เดือนและ ๓ เดือนมีจริยธรรม แตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อพิจารณาที่คะแนนจริยธรรม พบว่า นักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม ทั้งกลุ่มสูงกลุ่มกลางและกลุ่มต่ำ มีคะแนนจริยธรรมเพิ่มขึ้นทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบด้านความมีวินัยในตนเอง ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการพึ่งตนเอง ด้านความขยันหมั่นเพียรและด้านความเสียสละ หลังการทดลอง ๑ สัปดาห์ ๑ เดือนและ ๓ เดือน ทั้ง ๓ กลุ่ม^{๑๒๐}

ระวี ชูณิกากรณ์ ได้วิจัยเรื่อง การลงโทษนักเรียนที่ประพฤติผิดระเบียบในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า นักเรียนชายระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนขนาดใหญ่ กระทำผิดในกรณีที่มาโรงเรียนสายมากที่สุด โรงเรียนขนาดกลาง มีนักเรียนชายในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกระทำผิดในกรณีหลบหนีโรงเรียน กรณีดื่มสุราและกรณีเล่นการพนัน มีจำนวนมากที่สุด ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กมีนักเรียนชายในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กระทำผิดกรณีไม่ร้ายแรงและถูกลงโทษน้อยที่สุด^{๑๒๑}

เรวดี ศรีโกศล ได้วิจัยเรื่อง บทบาทในการเสริมสร้างวินัยโดยตนเองให้แก่ นักเรียนของบรรณารักษ์ห้องสมุด โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ด้านการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง และด้านการสร้างบรรยากาศและโอกาสฝึกปฏิบัติอยู่ในระดับปฏิบัติบ่อย ส่วนการให้ความรู้อยู่ระดับการปฏิบัติบางครั้ง และบรรณารักษ์ที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน มีบทบาทในการเสริมสร้างวินัยในตนเองให้แก่ นักเรียนโดยส่วนรวมแตกต่างกัน และบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางบรรณารักษ์ศาสตร์โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน^{๑๒๒}

^{๑๒๐} พัชรา บุญเล่า, ผลของการเข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,๒,๓ (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิจัยการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๘๗.

^{๑๒๑} ระวี ชูณิกากรณ์, การศึกษาลงโทษนักเรียนที่ประพฤติผิดระเบียบวินัยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘),

^{๑๒๒} เรวดี ศรีโกศล, บทบาทในการเสริมสร้างวินัยนักเรียนในตนเองให้แก่ นักเรียนของบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี, *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๘),

งามนิตย์ สิริพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนพระวิสุทธีวงศ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า^{๑๒๓}

๑. การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูโรงเรียนพระวิสุทธีวงศ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในด้านการจัดการเรียนการสอนและด้านการจัดกิจกรรมเสริม เกี่ยวกับความกตัญญู กตเวทิตะ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อ โดยรวมของแต่ละด้านอยู่ในระดับดีมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายเรื่องของแต่ละด้านพบว่าทุกเรื่องอยู่ในระดับมากเช่นกัน

๒. เจตคติของครูที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูในเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูโดยรวมและเป็นรายเรื่องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๓. ผลการอภิปรายกลุ่ม สรุปว่า นักเรียนมีความพอใจในการเรียนการสอนที่มีบูรณาการจริยธรรมในรายวิชาต่าง ๆ การจัดบรรยากาศให้เหมือนบ้านและอุทยานการศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูเป็นสิ่งที่ดี ชอบกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมมากกว่าการเรียนจริยธรรมในชั้นเรียน เช่น ค่ายจริยธรรม กิจกรรมในวันสำคัญทางวัฒนธรรม ประเพณีและทางศาสนา เป็นสิ่งที่พวกเขาได้ลงมือกระทำ แสดงออก ได้ประสบการณ์ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี

กฤตรินทร์ นิมทองคำ ได้วิจัยเรื่อง ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเรียงลำดับจากที่ส่งผลมากที่สุดไปน้อยที่สุด ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ อาชีพอื่น ๆ ของผู้ปกครองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และฐานะทางเศรษฐกิจสูงของผู้ปกครอง อย่างมีนัยสำคัญของสถิติที่ ๐.๐๑ ซึ่งตัวแปรทั้ง ๔ ตัวนี้ สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ร้อยละ ๑๒.๑๐^{๑๒๔}

ฐิติภัทร สิงห์ลำเลิศ ได้วิจัยเรื่อง “จริยธรรมของนักเรียนวัดบึงทองหลางสำนักงานเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานครตามความคิดเห็นของครู” พบว่าระดับจริยธรรม ด้านความมีระเบียบวินัย

^{๑๒๓} งามนิตย์ สิริพงษ์, การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูโรงเรียนพระวิสุทธีวงศ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗), หน้า ๖๔ - ๗๐.

^{๑๒๔} กฤตรินทร์ นิมทองคำ, ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ กรุงเทพมหานคร, ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗.

ด้านความเมตตากรุณา ด้านความกตัญญูทวาที ด้านความตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี ด้าน
 ยุติธรรม และด้านเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก
 ด้านความใฝ่รู้ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริตและความเสียสละ
 อยู่ในระดับปานกลาง จำแนกตามเพศโดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตามความ
 คิดเห็นของผู้ปกครอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัยความเมตตากรุณา
 ความกตัญญูทวาที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความยุติธรรมและความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและ
 ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านความใฝ่รู้ความอดทน ความ
 ประหยัด และความเสียสละ อยู่ในระดับปานกลาง จำแนกช่วงชั้นตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง
 ความใฝ่รู้ ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ
 ความเมตตากรุณา ความกตัญญูทวาที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคีความยุติธรรม และด้านความ
 เป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทาง
 สถิติ ส่วนด้านความอดทนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๒๕}

จักรพงษ์ นิลพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียน
 ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ และ
 ระดับชั้นเรียน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีคุณลักษณะทางจริยธรรมสูง ๓ ด้าน คือ ด้านความ
 รับผิดชอบความมีเหตุผล และความกตัญญูทวาที คุณลักษณะทางจริยธรรมปานกลาง ๘ ด้าน คือ
 ความเสียสละความซื่อสัตย์ ความประหยัด ความมีระเบียบวินัย ความยุติธรรม และความเมตตา
 กรุณา นักเรียนชายกับนักเรียนหญิง มีคุณลักษณะทางจริยธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
 ที่ระดับ .๐๕^{๑๒๖}

นวลละออ แสงสุข ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
 ตอนต้น โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ๖ ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีวินัยใน
 ตนเอง ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการพึ่งตนเอง ด้านความขยันหมั่นเพียร และด้านความเสียสละ ผล
 การศึกษาพบว่า นักเรียนมีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในทุกด้านอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านความ
 รับผิดชอบอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ยังพบว่า เพศไม่ได้ส่งผลให้เกิดความแตกต่างต่อการ

^{๑๒๕} จิตภัทร สิงห์ลำเลิน, จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดบึงทองหลวง สำนักงานเขตบางกะปิ
 กรุงเทพมหานคร. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗).

^{๑๒๖} จักรพงษ์ นิลพงษ์, “การศึกษาจริยธรรมนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทาง
 การศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
 หลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๓.

แสดงออกของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม แต่ระดับชั้นเรียนและผลสัมฤทธิ์ที่ต่างกันส่งผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมให้มีความแตกต่างกัน^{๑๒๗}

เพียว เกาทัณฑ์ทอง ได้ศึกษาพฤติกรรมด้านวินัยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมผิดวินัยอยู่ในระดับต่ำ โดยมีการผิดวินัยในด้านเรียนมากที่สุด รองลงมาคือ ความประพฤติด้านการแต่งกาย และยังพบว่า ตัวแปรที่มีอำนาจ คือ การอบรมเลี้ยงดู และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน^{๑๒๘}

เริงรณ ล้อมลาย ได้วิจัยเรื่อง คุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า คุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยภาพรวม และรายด้าน คือ ด้านมีความกตัญญูกตเวที ด้านมีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว และด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อยู่ในระดับค่อนข้างสูง ส่วนด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบ ด้านมีความซื่อสัตย์สุจริต แลด้านมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า อยู่ในระดับสูง นักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่มีเพศต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้านคือ ด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบ ด้านมีความกตัญญูกตเวที ด้านมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รวมทั้งด้านปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ที่เหลือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่ศึกษาในช่วงชั้นที่แตกต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้าน มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่มีสถานภาพของผู้ปกครองต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้าน คือ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านมีความกตัญญูกตเวที รวมทั้งด้านมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่มีผู้ปกครองมีวุฒิการศึกษาต่างกัน โดยภาพรวม

^{๑๒๗} นวลละออ แสงสุข, “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง”, **ปรัชญาคุณภิวัตน์**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๔.

^{๑๒๘} เพียว เกาทัณฑ์ทอง, “การศึกษาพฤติกรรมด้านวินัยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบุรี” **วิทยานพนธ์ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา มัธยมศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), ๒๕๓๔.

และรายด้าน ทุกด้าน มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕^{๑๒๙}

สุมาลี สุธินดา ได้วิจัยเรื่อง จริยธรรมระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามจริยธรรม ๗ ด้าน ได้แก่ ด้านความมีระเบียบ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสามัคคี ด้านความอดทน ด้านความประหยัด และด้านความเสียสละ ผลการศึกษาพบว่า ตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง นักเรียนมีจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเปรียบเทียบจริยธรรมด้านความเมตตากรุณา ความสามัคคี ความอดทน ความเสียสละและโดยรวมตามความคิดเห็นของครู และผู้ปกครอง ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้าน ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความประหยัดแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๓๐}

๒.๔.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

Holstein ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นและบิดามารดาของเด็กทำการศึกษาแบบระยะยาวช่วงสามมี กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยรุ่นชายหญิง อายุ ๑๓ ปี จำนวน ๕๓ คน ที่มีสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมระดับเดียวกันพบว่าเด็กวัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๓ และเด็กวัยรุ่นชายอยู่ในขั้นที่ ๒ ต่อมา มีการวัดซ้ำอีกเมื่อเด็กอายุ ๑๖ ปี พบว่า วัย รุ่นชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๔ ขณะที่วัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้น ที่ ๓ และ ๕ ปี ต่อมา มีการวัด ซ้ำอีก ปรากฏว่า เด็กวัยรุ่นชายและหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมกำหนดเร็วมาก^{๑๓๑}

McMullen ได้ศึกษาเกี่ยวกับวินัยและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตเมือง เพื่อเน้นพัฒนาวัยรุ่น พบว่าปัญหาทางวินัยส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของโรงเรียน เพราะนักเรียนต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดียืดหยุ่นได้

^{๑๒๙} เจริญ ล้อมลาย รายงานการวิจัย “เรื่องการศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง, ” มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

^{๑๓๐} สุมาลี สุธินดา, “จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนในสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี”,วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๖.

^{๑๓๑} Holstein, C.B.,“Irreversible, Stepwise Sequence in the Development of MoralJudgment”,A Longitudinal Study of Males and Females, (Child Development. 47(9) : 1976).

โรงเรียนให้ความสนใจเอาใจใส่และมีระเบียบวินัยการวิจัยโดยสนับสนุนให้โรงเรียนจัดระบบอย่างมีประสิทธิภาพได้ ดังนี้^{๑๓๒}

๑. ฝึกครูให้มีการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในการเรียนการสอน
๒. สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดภายในโรงเรียน
๓. กำหนดความรับผิดชอบต่อปัญหาโดยการให้คำปรึกษากำหนดแนวทางของพฤติกรรม
๔. กำหนดโครงการให้นักเรียนหยุดพักการเรียนชั่วคราว
๕. วางแผนพัฒนาผู้ทำดีบ่อยๆแต่ละคนเป็นอย่างดี
๖. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมรับรู้และเกี่ยวข้องในการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน

Lanier ได้วิจัยเรื่อง จริยธรรมและการพัฒนาความคิดรวบยอดในเด็กหนุ่มสาวชาวชนบท (การพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในชนบท) จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมนักเรียนระดับชั้นที่ ๑๑ และ ๑๒ ในโรงเรียนชนบท เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อกันมาซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคใหม่ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ควบคุมให้ได้รับการฝึกการให้คำแนะนำ และการจัดประสบการณ์ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนตั้งอยู่โรงเรียนระดับกลางถึงโรงเรียนระดับสูง ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนทั้ง ๒ กลุ่ม มีความแตกต่างกันอยู่อย่างมีนัยสำคัญ^{๑๓๓}

Sears and Levin ได้สัมภาษณ์พ่อแม่ของเด็กอนุบาล ๓๗๐ คนเกี่ยวกับการฝึกอบรมเด็กและพบว่า การให้ความรักและความยอมรับลูกในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัวและการฝึกวินัยโดยใช้เหตุผล คือ การให้ความรักความอบอุ่น แบบประชาธิปไตย จะช่วยให้เด็กทำตามทีพ่อแม่ต้องการและเด็กจะมีการพัฒนาทางด้านการควบคุม^{๑๓๔}

Halen and Marsha ได้ศึกษาเรื่อง “An Investigation of the Relationship Between Reported Parent Discipline Behaviors and Personal, Familial, Demographic, Social and Recalled ผู้ปกครองรายงานไว้กับเด็กและตัวปี การประกาศที่ 15

^{๑๓๒} McMullen, C.M., “Effective Discipline and Contingency Management System in an Urban Junior High/Middle School with and Emphasis on development Needs to Young Adolescent”, Dissertation abstracts International, 46(7) : 1985.

^{๑๓๓} Lanier, S.P., Promotion Moral and Conceptual Development in Rural Adolescents, London: (Routledge and Kegan Paul, 1993).

^{๑๓๔} Sears and Levin, อังโน ชุคกี้ นันทะ, ปัญหาการปฏิบัติงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดหนองคาย, รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๘๖.

างๆเช่น พฤติกรรมส่วนตัว ครอบครัว สังคม และพฤติกรรมทางวินัยแปรอื่นๆซึ่งมีส่วนสร้างลักษณะตัวของผู้ปกครองที่เคยประสบในวัยเด็กพบว่า พฤติกรรมวินัยที่ผู้ปกครองรายงานว่าใช้กับเด็กนั้นจะสัมพันธ์กับประสบการณ์ของการถูกรับคุมเรื่องวินัยเมื่อสมัยที่ผู้ปกครองเป็นเด็ก ปัจจัยที่สำคัญในเรื่องพฤติกรรมด้านวินัยที่ผู้ปกครองใช้กับเด็ก คือ การที่ผู้ปกครองนั้นได้รับประสบการณ์ในวัยเด็ก มาดาร์ที่มีประสบการณ์ถูกรับคุมวินัยอย่างเข้มงวดกวดขันและของตน และมาดาร์ที่รายงานว่าตนถูกรับคุมทางด้านวินัยอย่างเข้มงวดกวดขันและได้รับการลงโทษที่รุนแรงในวัยเด็กจะมาจากครอบครัวที่มีสุข^{๑๓๕}

Schulze ได้รับผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและวิธีสอนที่มีต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับอนุบาลและนักเรียนเกรด ๒ โรงเรียนในเมืองเบนต์ โดยมีนักเรียนกลุ่มละ ๖๐ คนรวม ๑๒๐ คน โดยใช้วิธีการศึกษา ๔ วิธี คือ วิธีที่ ๑ ให้เพื่อนเป็นตัวแบบและครูอธิบายตามตัวแบบ วิธีที่ ๒ ให้หุ่นเชิดเป็นตัวแบบและครูอธิบายตามตัวแบบ วิธีที่ ๓ ให้เพื่อนแสดงแบบและครูสอนโดยตรง วิธีที่ ๔ ให้หุ่นเชิดเป็นตัวแบบและครูสอนโดยตรง ผลการศึกษาพบว่านักเรียนกลุ่มที่ครูสอนโดยตรง มีความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มนักเรียนที่ครูอธิบายตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและนักเรียนกลุ่มที่ใช้หุ่นเชิดมีความซื่อสัตย์สูงกว่านักเรียนที่ให้เพื่อนแสดงแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๓๖}

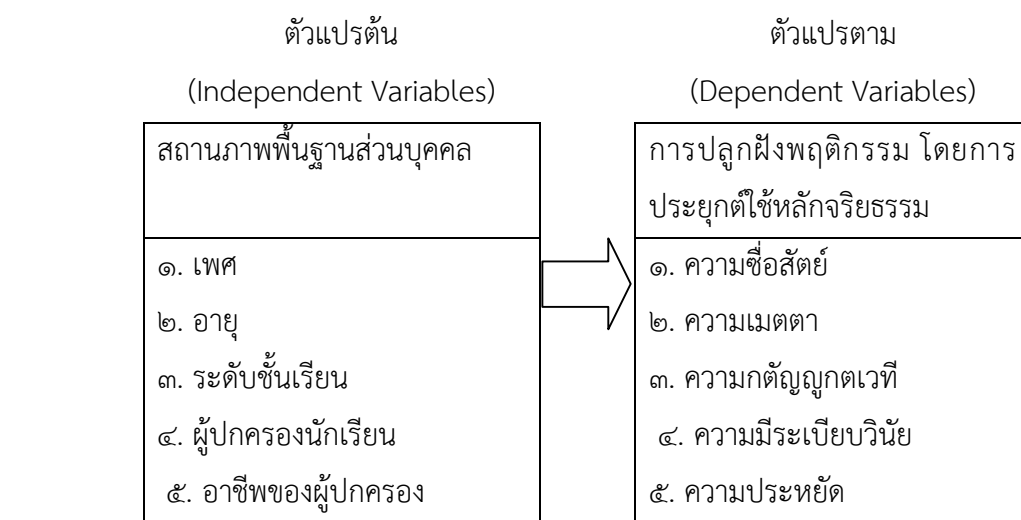
สรุปได้ว่า คุณจริยธรรมของนักเรียนหมายถึง คุณงามความดีของนักเรียน ที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ เป็นไปตามกฎเกณฑ์แบบแผน ที่วางไว้โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นความเคยชิน อันเป็นคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ดีงามและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสำหรับตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยยึดแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ที่เน้นในส่วนของพัฒนาองค์ความรู้ พฤติกรรม ทักษะและเหตุผลเชิงจริยธรรม สำหรับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่จะพัฒนานั้น จะเน้นคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ศึกษาในงานวิจัยคือ ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความกตัญญู กตเวทิตกตเวที ความเป็นผู้มีระเบียบวินัย และความประหยัด

^{๑๓๕} Hallen, F. C. and Marsha, อังใน, ชูศักดิ์ นันทะ ปัญหาการปฏิบัติงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดหนองคาย, **รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗

^{๑๓๖} Schulze, อังใน วรวรรณิ ราชสงฆ์, การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและการใช้บทบาทสมมุติที่มีต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดพัทลุง, **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ศึกษาสถานภาพของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังพฤติกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม : กรณีศึกษาโรงเรียนเทศบาลนคร จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมหลักธรรมต่างๆ โดยกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย